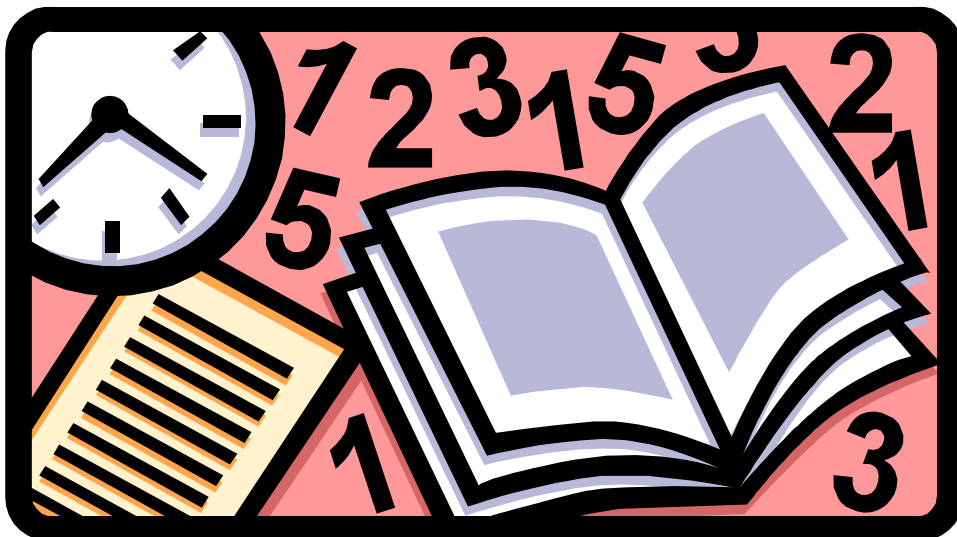

Projekt

FASTHOLDELSE OG INTEGRATION

”Ja, det kan godt være, at hun kan gennemføre uddannelsen, men vi vil i hvert fald ikke ansætte hende”

Formål:

At elever af anden etnisk baggrund gennemfører uddannelsen til social- og sundhedshjælpere således, at det efterfølgende vil være muligt for den enkelte elev at opnå varig ansættelse inden for social- og sundhedssektoren. At tilføre alle uddannelsens aktører etnisk smidighed i form af mere differentieret, kommunikation, vejledning og problemløsning.

Indholdsfortegnelse

Forord	side 3
1. Baggrund for projektet	side 4
a. Præcision af de implicerede parter	side 5
b. De implicerede parter – egne erfaringer	side 6
2. Forløb	
a. Erfarings- og idéudvekslingsmøde	side 7
b. Projektgruppen samt arbejdsprocessen	side 8
3. Udgangspunkt for interview	side 10
4. Fremgangsmåde ved interview samt interviewguide	side 11
5. Teoribaggrund for empiriske undersøgelser	side 14
a. Personlige kompetencer	side 15
b. Interkulturelle kompetencer	side 18
c. Læring	side 22
d. Sprog og kommunikation	side 27
e. Omsorg	side 31
6. Konklusion på kerneområder	side 33
7. Evaluering	side 37
8. Litteraturliste	side 39
8. Bilag	side 40
Resume af interview	
a. Interview med elever/nyuddannede social- og sundhedshjælpere	
b. Interview med praktikansvarlige	
c. Interview med lærere	

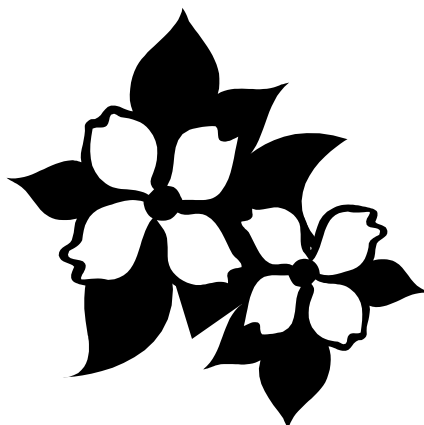
Forord

Da dette projekt påbegyndtes, var vi en flok "ildsjæle", der kastede os ud i arbejdet, uden at vi havde helt klare forestillinger om, hvordan vi skulle gribe det an, ligesom vi heller ikke vidste, hvordan det evt. kunne finansieres. Dog følte vi alle fem, at det var ét for os selv nødvendigt arbejde, vi gik i gang med. På foranledning af skoleleder Birgit Højmann Larsen, søgte vi ARBEJDSMARKEDSPOLITISK UDVIKLINGSINDSATS (PULJE 2003), og vi havde den glæde, at vi blev bevilliget 50.000,- kr. Dette har medvirket til, at vi er blevet ved at kunne brænde for projektet.

Arbejdet med projektet har undervejs øget vores bevidsthed angående den gruppe af social- og sundhedshjælperelever, der er af anden etnisk oprindelse end dansk, det har givet os viden og på grundlag deraf handlemuligheder og ideer i forhold til vores arbejde med eleverne.

Tak til jer der har deltaget i gruppen, og også tak til de elever, praktikvejledere og lærere, der har ladet sig interviewe. Uden jeres hjælp havde vi ikke haft et færdigt projekt, som forhåbentlig vil kunne bruges i det daglige arbejde i forbindelse med at uddanne elever til social- og sundhedsområdet.

April 2004

1. Baggrund for projektet

I løbet af sommer og efterår 2002 viste der et tiltagende behov for at undersøge og arbejde med, hvorledes det ville være muligt for elever af anden etnisk baggrund at gennemføre uddannelsen til social- og sundhedshjælper på optimal vis med henblik på senere at kunne opnå fast beskæftigelse inden for området.

Der kan nævnes en række årsager til dette tiltagende behov, fx at der i løbet af denne periode var flere elever, som ikke bestod eller havde vanskeligt ved at bestå praktik 1, men endnu flere som ikke bestod eller havde meget vanskeligt ved at bestå praktik 2. Dette var forbundet med store frustrationer for alle de, der var implicerede parter i den enkelt elevs uddannelse både på Social- og Sundhedsskolen og i kommunerne, men ikke mindst forbundet med menneskelige omkostninger i form af nederlag for den enkelte elev.

Vi var flere både på SOSU- skolen og i praktikken, der efterhånden talte mere og mere om, at vi, der har med uddannelsen at gøre på alle niveauer, nødvendigvis måtte finde ud af, om vi ikke i fællesskab kunne give den enkelte elev nogle bedre muligheder for at gennemføre uddannelsen og dermed også skabe bedre arbejdsvilkår for os selv.

Dette projekt må altså ses som et forsøg på både at hjælpe den enkelte elev af anden etnisk baggrund gennem uddannelsen på optimal vis for efterfølgende at kunne opnå varig ansættelse inden for plejesektoren. Og samtidig hjælpe os selv og hinanden – de øvrige implicerede parter i denne proces - til at få øje på nye og bedre metoder til at udføre vores arbejdsområder.

I første omgang var det vigtigt at få hold på, hvem de nævnte implicerede parter egentlig er og finde ud af hvilke erfaringer, disse parter var i besiddelse af på det tidspunkt, hvor projektet påbegyndtes i februar 2003.

Dernæst blev det fundet vigtigt, at der blev afholdt et møde, hvor praktikansvarlige fra kommunerne mødtes med lærere herunder praktiklærere og uddannelses- og erhvervsvejleder fra SOSU-skolen.

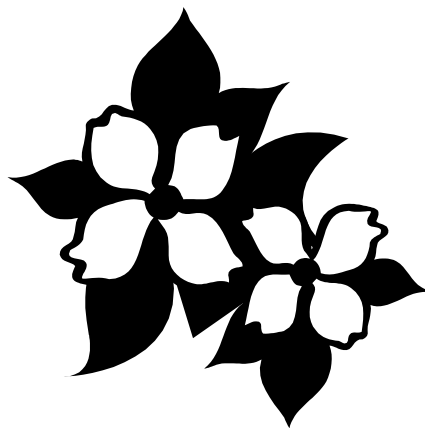
Endelig skulle en gruppe samles til at finde ud af, hvordan arbejdsprocessen skulle foregå, for at formålet med projektet kunne opfyldes, og herunder skulle der skaffes penge til arbejdet.

1a – Præcision af de implicerede parter

Det vil være relevant at præcisere, hvem der har ansvaret for, at den enkelte elev gennemfører sin uddannelse optimalt. Det kan let blive sådan, at de parter, der er impliceret i uddannelsesforløbet af eleverne i deres frustration over ikke være i stand til at kunne hjælpe eleven til at gennemføre uddannelsen, begynder at "skyde" på hinanden. Men kan der i virkeligheden peges på en gruppe "hvis skyld det er" for slet ikke at tale om enkeltpersoner? Hvem er i virkeligheden parter i den enkelte elevs uddannelsesforløb?

- a. **Ansøgeren som senere bliver til eleven**, og som må anses for at være hovedpersonen i dette projekt.
- b. **Studievejlederen**, som læser ansøgningen, og må forholde sig til om ansøgeren opfylder de formelle krav, der stilles foruden at vurdere, om talesproget og forståelsen af det danske sprog er tilstrækkelige til at kunne følge med i teori- og i praktikforløbene.
- c. **Læreren**, som arbejder med at tilrettelægge undervisningen i teoriperioden, så eleven tilegner sig et fundament af faglig viden, foruden at denne får mulighed for at arbejde med sine personlige kompetencer.
- d. **Kontaktlæreren**, som med jævne mellemrum har samtaler med eleven, og hermed er den, der får et helhedssyn på eleven, som udgøres af både de faglige og personlige kompetencer.
- e. **Praktiklæreren** som har et særlig kendskab til praktikstederne, som tilrettelægger elevens praktik, og som ofte er den, der træder til, hvis der er problemer på praktikstedet.
- f. **Den daglige vejleder** på praktikstedet, der i praktikperioderne fungerer som vejleder og rollemodel for eleven.

1b – De implicerede parter erfaringer ved projektet start i februar 2003

- a. **Ansøgeren som senere bliver til eleven** – denne ved vi i virkeligheden ikke så meget om. Alle de andre implicerede parter har mødt elever, der var frustrerede og ulykkelige over at uddannelsen var så svær at gennemføre, det være sig både i teori- og praktikperioderne. Men da den enkelte ansøger/elev af anden etnisk baggrund er hovedpersonen i dette projekt, vil det eneste rigtige være at tale med en række af disse elever med henblik på at få afdækket deres erfaringer.
- b. **Studievejlederen** - allerede ved en gennemlæsning af ansøgningen kan vejlederen blive opmærksom på problemer forbundet med et optag af en ansøger af anden etnisk baggrund især inden for det sproglige område. Ofte er det dog meget svært at vurdere, også efter en personlig samtale, om ansøgeren vil kunne gennemføre uddannelsen.
- c. **Læreren** – der har været mange meldinger fra lærere om, at det er svært at undervise elever af anden etnisk baggrund. Det er svært at forstå dem rent sprogligt, de har svært ved at forstå/følge med i undervisningen, og lærerne må ofte bruge urimelig lang tid på at forklare disse elever "hvad det hele handler om". Dertil kommer, at der for nogle elevers vedkommende også er problemer på det sociale område dvs. at nogle bliver mere eller mindre efter eget ønske isolerede i klassen.
- d. **Kontaktlæreren** - må ofte "kæmpe" med eleverne i forhold til de personlige uddannelsesplaner. Fx kan det være svært at forklare eleven, at denne er ansvarlig for sin egen uddannelse og selv skal nedskrive sine læringsmål samt handlinger og aftaler i forhold til disse.
- e. **Praktiklæreren** – er almindeligvis den, der bliver kontaktet af den praktikansvarlig i den kommune, hvor eleven er i praktik, når der er problemer. Ofte er det dog ikke umiddelbart muligt at løse problemerne på en tilfredsstillende vis, hvorefter en samtale mellem eleven, praktiklæreren og den daglige vejleder har været nødvendig. Her har også studievejlederen deltaget, hvis der har været tale om sprogproblemer, hvilket tit er en del af problemet.
- f. **Den daglige vejleder** – har med eleven at gøre i praktikperioden, og ved "hvor skoen trykker". Og det er gennem hende, den praktikansvarlige i kommunen kontakter skolen. Ifølge praktikansvarlig og daglig vejleder er det mangelfulde dansk kundskaber især de mundtlige, men også de skriftlige hos den enkelte elev der er den største hindring for at fuldføre praktikforløb.

2. Forløb

2a - Erfarings- og idéudvekslingsmøde

ERFARINGS- OG IDEUDVEKSLINGSMØDE blev afholdt på Sosu-skolen d. 20.02.03.

Til stede var 4 praktikansvarlige fra kommuner på Lolland og Falster og 4 lærere fra skolen heriblandt praktiklærer samt uddannelses- og erhvervsvejleder.

De praktikansvarlige gav udtryk for, at de har et meget stort ansvar for, om den enkelte elev kommer igennem uddannelsen. Det er ofte i praktik 2, det viser sig, hvad eleven mangler, og så er der meget lidt tid til at rette op på komplekse problemstillinger, der mest almindeligt viser sig i form af manglende evne til at udtrykke sig på forståeligt dansk og at kunne arbejde problemløsende, ligesom der bruges megen tid i praktikken til at hjælpe eleverne med at udtrykke sig på skrift.

Det gode forløb i praktikken for elever af anden etnisk baggrund var ifølge de tilstedeværende praktikansvarlige karakteriseret ved:

- At der ikke er hindrende sproglige barriere dvs. at eleven skal kunne arbejde kommunikationsmæssigt problemløsende fx at hun kan spørge ind til borgeren og afvente svar, samt handle på de oplysninger hun får
- At eleven accepterer den danske ældrekultur dvs. at de ældre ikke nødvendigvis bor hjemme hos "børnene", og at nogle ældre intet netværk har
- At eleven har forståelse for borgernes problemer
- At eleven kan se og skabe helhed i forhold til borgeren
- At eleven er åben omkring sig selv og deltager i socialt samvær fx i middagspausen

Praktikansvarlige og daglige vejledere oplever :

- At elever af anden etnisk baggrund ofte mangler selvsigt. Fx siger de "det går fint", når vejlederen ikke synes, det går fint
- At der af og til udtrykkes urealistiske tanker i forhold til evner og formåen
- At Eleverne har ofte svært ved at modtage kollektive beskeder og at arbejde i grupper.
- At eleverne ofte skal bekendtgøres med, at de ikke har en underordnet status, men en elevstatus som er en status, der er lige så værdifuld som andres

Praktikansvarlige giver udtryk for, at det vil være en stor fordel, hvis ansøgeren på forhånd kender til arbejdsområdet dvs. har været i en eller anden form for praktik eller aktivering inden for området. Det burde måske være et "must" før optagelse på SSH.

Delkonklusion:

Dette møde var meget vigtigt i forhold til det kommende arbejde med projektet. Dels for at få nogle erfaringer og synspunkter fra praktikken samt påbegynde en fortløbende dialog med vores samarbejdspartnere på det praktiske område vedr. elever af anden etnisk baggrund.

2 b - Projektgruppen samt tilrettelæggelse af arbejdsprocessen

Projektgruppen kom til at bestå af:

- ❖ Jane Christensen - SSA gruppen,
- ❖ Susanne Rasmussen – SSH gruppen
- ❖ Anne Marker –praktiklærer i SSH gruppen,
- ❖ Ole Hatting F/I Gruppen (Flygtninge/indvandrerrholdet)
- ❖ Lise Hovgaard Nielsen, Uddannelses-og erhvervsvejleder

Det første møde blev afholdt d. 9.04.03. Der blev afholdt i alt 3 møder i gruppen i foråret 03.

I første omgang blev der taget udgangspunkt i følgende materiale:

Udvikling af personlige kompetencer af Vibeke Nielsen samt uddrag af Indvandrene og arbejdsmarkedet fra Rockwool-fonden.

Senere blev indholdet i Multikulturel vejledning samt Udvidet vejledningsindsats læst og diskuteret i gruppen. To publikationer, der gav os megen inspiration. Andre skrifter og artikler blev hen af vejen inddraget forhold til vores projekt. Se litteraturlisten

Begrebet kultur blev drøftet med afsæt i heftet Multikulturel vejledning.

Citat fra side 19:

” Indvandringen i Danmark igennem de seneste 25-30 år har bevirket, at begrebet ”med anden etnisk baggrund end dansk” dækker over en lang række nationaliteter og kulturer. Derfor vil billedet af nationaliteter i landet have mange facetter. Trods denne nuancerighed er der forskellige undersøgelser der viser, at det er muligt at finde nogle strukturer, som kan systematisere og give redskaber til analyse af kulturforskelle.

En systematisering vil ofte føre til generaliseringer, hvorved detaljer og ikke mindst en kulturs dynamik vil gå tabt. Derfor er det på sin plads, at understrege at i ethvert kulturelt møde vil begge parter blive påvirket og dermed ændre og udvikle sig.

Selvom der er mangfoldige forskelligheder i menneskers tankegang, adfærd og følelser, kan man kategorisere disse forskelligheder.

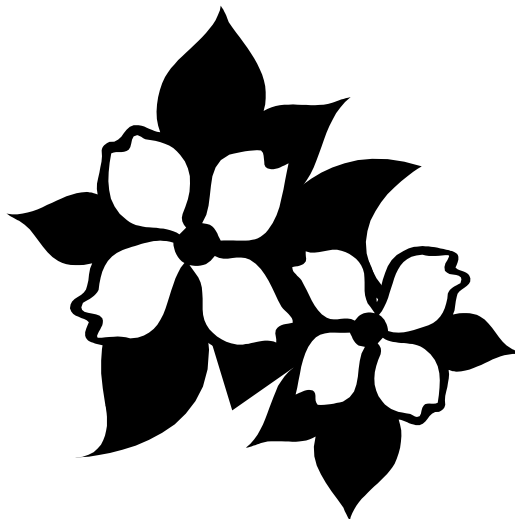
*Ifølge Geert Hofstede i Multikulturel Vejledning er kultur tillært og kan kaldes for mentalt programmering. Hofstede definerer kultur i bred forstand som **den kollektive, mentale programmering, der adskiller én gruppe mennesker fra en anden gruppe mennesker**. Man kan dele kultur op i fire dimensioner, som flere undersøgelser viser, at en gruppes mentale programmering vil forholde sig til. 1. Social ulighed og forhold til autoriteter – også kaldet magtdistance. 2. Forholdet mellem gruppen og den enkelte 3. Opfattelse af maskulinitet og feminitet 4. Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser.”*

Ret hurtigt besluttede gruppen, at for at opfylde formålet med projektet, var vi nødt til ikke blot at have en teoretisk viden, men vi måtte også tale med de implicerede parter personligt. Og dette ville vi gøre i form af at foretage kvalitative interviews i forhold til tre af

de implicerede parter nemlig: Elevgruppen og gruppen af daglige vejledere samt lærergruppen. Dette skulle foregå i løbet af efteråret 2003.

Senere skulle der udarbejdes resumeer af de tre interviewgrupper, og i løbet af foråret skulle der foretages empiriske undersøgelser af disse på grundlag af udvalgte teorier.

Det endelige færdigskrevne projekt skal efter planen præsenteres for skolens lærere ved en pædagogisk dag i april 2004, ligesom daglige praktikvejledere og praktikansvarlige også skal have mulighed for en præsentation i foråret 2004. Derudover vil vi også gerne præsentere projektet for vores elver, men har endnu ikke helt afgjort hvornår og hvordan. Endelig skal det færdige papirprojekt uddeles til de deltagende interviewpersoner og til Amtet samt andre, der måtte have interesse for dette.

3. Interviews

Geert Hofstedes fire kulturelle dimensioner, som er omtalt på s. 8, blev brugt som udgangspunkt for udarbejdelse af interviewspørgsmål.

Herudover ville vi undersøge: Den sproglige formåens indvirkning på muligheden for at gennemføre en uddannelse og opnå erhvervsfaglige kompetencer i forhold til denne – herunder tilgang til læring samt personlige kompetences indflydelse.

Ydermere skulle begreberne Omsorg og Mødet med den anden berøres.

Som sagt blev der satset på kvalitative interview. Der blev udvalgt 4 personer fra hver gruppe: De fire elever, som accepterede at deltage, viste sig at være færdiguddannede, da interviewene fandt sted. De blev bl.a. udvalgt i forhold til, at de kommer fra forskellige lande, og at de havde klaret deres uddannelsesforløb tilfredsstillende. De daglige vejledere, som blev udvalgt og som accepterede, havde bl.a. på et tidspunkt været disse elevers vejledere, og det samme gjaldt for lærerne.

Alle interview blev optaget på bånd og udskrevet i deres fulde ordlyd, for senere at blive sammenskrevet af en af projektgruppens medlemmer. Den sammenskrevne version er gengivet og anvendt i forhold til vores kernepunkter og udvalgte teorier.

De sammenskrevne interviews kan ses som bilag

4. Fremgangsmåde ved interview og interviewguide

Kvalitative interview

Vi har valgt en kvalitativ analyse, idet vi mener det enkelte menneske er unikt. Det kan selv vælge, og det er ansvarlig for sine handlinger. Formålet med kvalitative interviewes er: *"At indhente kvalitative beskrivelser fra den interviewedes livsverden med henblik på at tolke meninger i de beskrevne fænomener"* (B.G.Hansen 97)

En kvalitativ undersøgelse er subjektiv, hvor de bløde data kan opfange bredde og nuancer i et område. Analysen er induktiv med lav struktur og skalering. Der bruges åbne spørgsmålskategorier ud fra en interviewguide. (Kreisler 98)

Vi har fravalgt en kvantitativ undersøgelse, da vi mener, at persongrundlaget er for lille, og man derfor nemt kan komme til at drage for generelle slutninger.

I valget af validitetsmetode kan kildetriangulering benyttes, idet der sker en krydsvalidering af de kvalitative data fra forskellige kilder.(elever, undervisere, vejledere)

S. Kvale har beskrevet en metode til design af interviewundersøgelser, der kan være med til at bibeholde den oprindelige vision og engagement undersøgelsen igennem samtidig med at, der fokuseres på den kvalitetsmæssige forskning.

Følgende syv punkter vil indgå i overvejelserne ved tilrettelæggelsen af interview

1. Tematisering
2. Design
3. Interview
4. Transkribering
5. Analyse
6. Verficering
7. Rapportering

Tematisering

"Formuler formålet med undersøgelsen og beskriv de emner, der skal undersøges, før interviewene påbegyndes. Undersøgelsens hvorfor og hvad bør være afklaret, før spørgsmålene om, hvordan metoden stilles"

Hvorfor: For at få afklaret hvorfor der er mange elever af anden etnisk baggrund, der ikke består eller har vanskeligt ved at bestå praktik1, men endnu flere ikke består praktik 2 i Social og sundhedshjælperuddannelsen.

Hvad skal undersøges: Hvordan vi kan blive bedre til at støtte eleven under dennes uddannelse.

Design

"Planlæg undersøgelsens design, tag alle 7 undersøgelsesstadier i betragtning før interviewene indledes. Design af undersøgelsen foretages med henblik på at opnå den tilsigtede viden og under hensynstagen til undersøgelsens moralske implikationer" Ved udvælgelse af de personer der skal med i interviewene lægges vægt på den videnskæssige og den etiske dimension.

Det videnskæssige aspekt

Følgende grupper er udvalgt til interview:

Elever der er under uddannelse, eller der er blevet færdige som Social- og sundhedshjælpere

Lærere der underviser på Social og sundhedshjælperuddannelsen.

Vejledere i praktikken på Social og sundhedshjælperuddannelsen.

Udvælgelsen sket med følgende begrundelser:

Ved at fokusere på elever under uddannelse samt undervisere og vejledere håber vi på, at få opfanget nogle signaler om: Hvad syntes eleverne var vanskeligt, og hvor har de følt, at de har fået støtte i deres uddannelse. Ved at inddrage undervisere og vejledere håber vi på, at få analyseret os frem til nogle tendenser, der kan give os svar på, hvorledes vi kan blive bedre til at løse opgaverne.

Det etiske aspekt

De interviewede får brev med begrundelse for henvendelsen, hvad undersøgelsen skal bruges til, og hvorledes oplysningerne vil blive anvendt. At spørgeskemaerne efter undersøgelsen vil blive slettet, samt at deltagerne vil forblive anonyme.

Interview

"Gennemfør interviewene på grundlag af en interviewguide og med en gennemtænkt vinkel på den søgte viden"

Transkribering

"Forbered interviewmaterialet til analyse.

Interviewene vil blive optaget på bånd og blive nedskrevet ordret. Spørgeskemaerne svar vil blive sammenskrevet, og der vil blive skrevet resume af temaerne.

Analyse

"Afgør på grundlag af undersøgelsens formål og emne og interviewmaterialets karakter hvilke analysemetoder, der er velegnet til interviewene"

Analysen vil blive inddelt i generelle kategorispørgsmål (teoriforankring), der vil blive omskrevet til dagligsprog. Alle de udspurgte vil få samme spørgsmål, så der kan analyseres på temaer.

Verificering

"Fastslå genrealiserbarheden, reliabiliteten og validiteten af interviewresultaterne. Reliabilitet betegner, hvor konsistent resultaterne er, og validiteten er udtryk for, om en interviewundersøgelse undersøger, hvad det er meningen, der skal undersøges".

En kvalitativ undersøgelse er rig på detaljer, som man ikke opnår i en kvantitativ undersøgelse. Ud fra hermeneutiske mål, der er forståelse og fortolkning, må pålideligheden ses i lyset af fortolkerens forståelsesramme. Da der er brugt samme udgangspunkt og metoder ved indhentning af oplysningerne, kan der krydsvalideres mellem de forskellige informanter.

Rapportering

S. Kvale beskriver hvordan man gennem læsning af interviewene finder frem til de ting, der er vigtige, og hvad der derfor er vigtigt at rapportere.

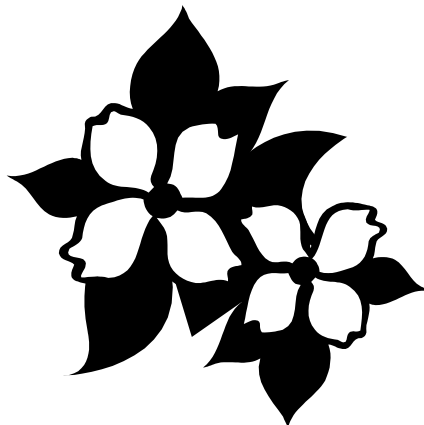
Interviewguide.

Teoretiske overvejelser	Kerneområder	Spørgsmål elever/SSHére	Spørgsmål Undervisere/Vejledere
KULTUR	KULTUR		
1.Social ulighed og forhold til autoriteter(magtdistance)	Familie	Hvem bestemte at du skulle starte på en uddannelse?	
2.Forholdet mellem gruppe/enkelte.Kollektivitet/individualitet	Skole		
3.Opfattelse maskulinitet/femininitet	Praktik	Hvad er/var godt ved at gå i skole?	Hvad er godt ved at undervise/ vejlede elever etniske elever
4.Usikkerhed i forbindelse kontrol af følelser. Frygt/usikkerhedsundvigelse	Samfund	Hvad er/var svært ved at gå i skole?	Hvad er/var svært ved at undervise/ vejlede etniske elever?
ERHVERVSFAGLIGE KOMPETENCE	LÆRING		
Faglige/personlige/sociale kompetencer.	Opbakning	Hvordan føler du opbakningen har været fra underviser/vejl?	Føler du at du kan give eleven den optimale opbakning?
	Ansvar for egen læring.	Hvordan synes du, at du lærer bedst?	Tager eleverne ansvar for egen Læring?
2.Forholdet mellem gruppe/enkelte.Kollektiv/individuel		Hvordan har du det med at i gruppe?	Hvordan opleves elevernes sociale kompetence?
DEN SPROGLIGE DIMENSION	FORSTÅELSE		
	Ironi/sarkasme	Forstår du sprogligt de opgaver der bliver stillet dig i skolen/ praktik?	Hvordan agere eleven ved ved forskellige situationer hun bliver stillet i?
4.Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser Frygt. Usikkerhedsundvigelse	kropsprog	Hvordan tolker du underviserens vejlederens kropsprog?	Hvordan fungerer eleven på arbejdspladsen?
LIVSVERDEN/SYSTEMVERDEN	OMSORG		
	Egne holdninger	Hvad forstår du ved god omsorg? i forhold til din familie?	Har eleven samme omsorgsbeg som danske elever?
	Familien	" " til at være SSH elev	
	Professionelle		
	Borger/Patient	De krav der stilles til dig i teori/ praktiker de rimelige?	
1.Social ulighed og forhold til autoriteter(Magtdistance)	MØDET MED DEN ANDEN		
	Erhvervsvejledere	Nævn nogle ting der har været svært i mødet med dine lærer vejledere	Nævn nogle ting der har været svært i mødet med eleven
	Kontaktlærer		
	Lærer/vejleder		
4.Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser Frygt. Usikkerhedsundvigelse.	Klassekammerater	Nævn nogle ting der har været godt i mødet med dine lærer	Nævn nogle ting der har været godt i mødet med eleven

5. Teoribaggrund for analyser af sammenskrevne interview

Gruppen udvalgte følgende teoretiske områder at holde de sammenskrevne interview op imod:

- 5a De personlige kompetence** med udgangspunkt i
Udvikling af personlige kompetencer af Vibeke Nielsen og Evaluering af personlige kompetencer i SOSU af Vibeke Nielsen
- 5b Interkulturel kompetence** med udgangspunkt i
Kulturel Kompetence af adjunkt Iben Jensen
- 5c Læring** Livsverden – systemverden –
En Introduktion til Niklas.Luhmanns sociale systemer–
Socialisering og læring i det refleksivt moderne – Jens Rasmussen
Radikal og operativ konstruktivisme i pædagogiske teorier – Jens Rasmussen
- 5d Sprog og kommunikation –**
Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen
Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie 1
Det flerstemmige klasserum af Olga Dysthe
- 5f Omsorg –**
Habermas – livsverden og systemverden
Psykologisk pædagogisk ordbog – Gyldendal 12. udgave

5a - Personlige kompetencer = PK

Personlig kompetencer er:

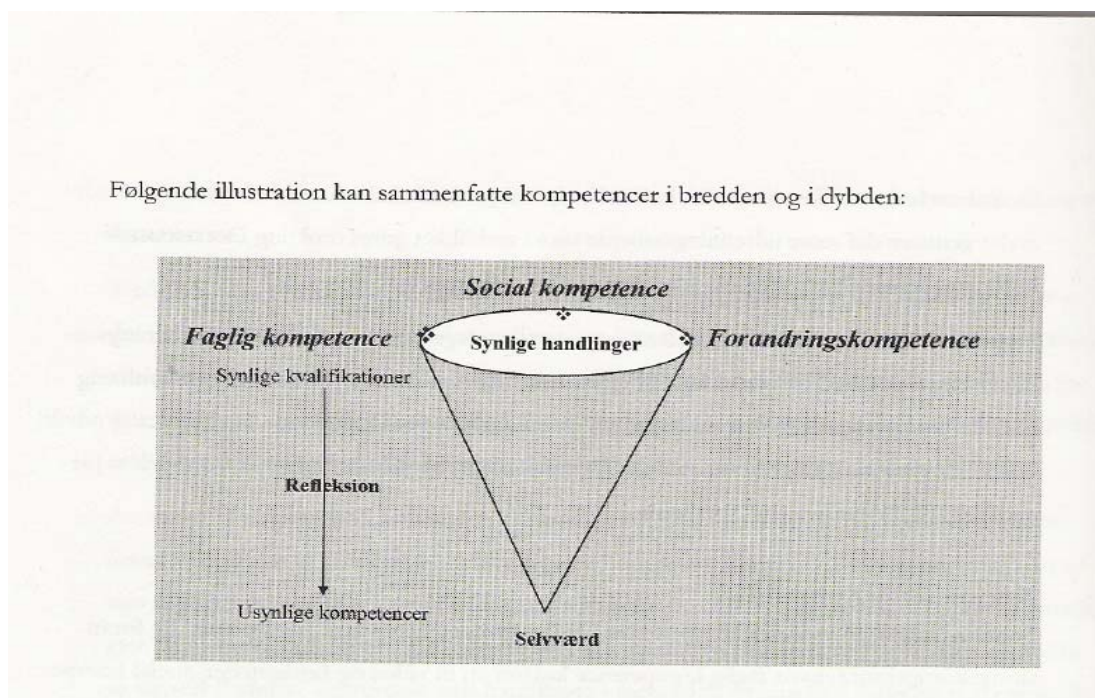
Summen af social kompetence + lærings og udviklingskompetence.

Desuden den ene del af en elevs "Erhvervsfaglige kompetencer"

At bidrage til udvikling af elevens erhvervsfaglige kompetencer og faglig funderet selvværd og selvtillid.

Personlige kompetencer skaber dybde i eleven, som skal afspejles i et ydre plan (Handlinger), et indre (Kundskaber) som ses i samspillet med andre, og et indre (Reflekterende), der vil afspejles som meningers mod, forslagsstiller, selvværd og selvtillid.

Veludviklet personlig kompetence vil afspejle overensstemmelse imellem handlinger, refleksioner og selvværdet hos eleven

Illustrationen er fra s. 12 Udvikling af personlige kompetencer af Vibeke Nielsen

Krav til i forhold til arbejdet med at udvikle personlige kompetencer :

- ❖ Eleven skal sin læreproces selv tage ansvar for sine personlige mål og for kompetenceudvikling i forhold til de faglige uddannelsesmål
- ❖ Eleven skal inddrage tilbagemeldinger udefra og bearbejde sin samarbejdsevne
- ❖ Eleven skal indpasse uddannelsesmiljøets muligheder og skolens læringsmiljø
- ❖ Eleven skal deltage i løbende evaluering mellem med lærer/vejleder
- ❖ Skolens læringsmiljøet og dets kvalitet skal understøtte elevens udvikling i PK
- ❖ Skolens planlægning af uddannelsen skal tilgodese mulighed for inddragelse af elevens ressourcer samt forståelse for egen / andres - kulturelle baggrunde
- ❖ Skolen skal støtte eleven i at udvikle evnen til omsorg på en professionel måde

Hensyn i forhold til arbejdet med at udvikle personlige kompetencer:

- ❖ Det skal tilgodeses at PK i sin natur er tilknyttet den enkelte elevs personlighed, og derfor skal behandles med skyldig hensyntagen til den enkeltes integritet og forudsætninger.
- ❖ Der skal fokusere på muligheder og potentialer, frem for begrænsninger og mangler.
- ❖ PK skal altid ses i samspil med faglige kompetencer
- ❖ Det er væsentlig at få eleven med på hvad "kompetencebegreberne" handler om og få dem til at arbejde med dem.

Citat fra s.29 - Udvikling af personlige kompetencer af Vibeke Nielsen:

"Den som taler om PK, indfanger ikke hele kompetencen"

Analyse af interview i forhold til Personlige kompetencer

Elevens personlige ansvar

I Evaluering af personlige mål står: *"Elevens opstilling af læringsmål for personlige kompetencer og evaluering af samme er derfor hovedhjørnestenen i det daglige arbejde med de personlige kompetencer"* Når der ses på interview i forhold til ovennævnte udtrykker en elev: *"Det er mig der skal sørge for at lære det der skal læres"* og hun nævner den personlige uddannelsesbog som vigtig, selv om det er svært, og hun ikke har lært at skrive om sig selv. Også en vejleder nævner uddannelsesbogen som et godt redskab. Fra lærergruppen gives udtryk for, at nogle elever gerne vil overlade ansvaret til lærerne.

Konklusion:

Den personlige uddannelsesbog lader til at være et godt redskab i forhold til at opstille læringsmål for personlige kompetencer, evaluere disse og sætte nye mål samt inddrage tidligere livserfaringer.

Perspektivering:

Det er vigtigt at lærer/kontaktlærer giver megen støtte til eleven i forhold til begreber som læringsmål og personlig kompetencer samt formulering af disse mål på skrift.

De sociale kompetencer

De sociale kompetencer udvikles gennem samarbejdet med andre dvs. andre elever og lærere i teorien samt praktikvejledere og kolleger i praktikken både i formelt og uformelt samvær. I teoriperioden bl.a. gennem gruppearbejde, hvor samtlige elever udtrykker, at de synes, at det er svært at arbejde i grupper. Dette hænger også sammen med at de kommer til kort vedrørende deres evne til at formulere sig på dansk. *Lærerne siger bl.a. "Jeg oplever dem som meget indstillet på at give til fællesskabet. De vil gerne være omsorgsfulde for de etniske, danske elever, hvis de får lov" Og "Elever med anden etnisk baggrund danner fællesskaber, og de drager omsorg for hinanden, uanset hvilket land de kommer fra".*

De daglige praktikvejledere udtrykker, at de samtaler med borgerne, men gruppen af SSH-kolleger siger de ikke ret meget.

Konklusion:

Det lader til generelt, at være svært at arbejde i grupper for elever af anden etnisk baggrund, og dette hænger bl.a. sammen med evnen til at formulere sig på dansk. Desuden lader det til at være svært at deltage i "smalltalk". Men det viser sig, at de gerne vil give til fællesskaber, hvis de får lov.

Perspektivering:

Det er vigtigt i begyndelsen af uddannelsen, at give eleverne retningslinier for at arbejde optimalt i grupper bl.a. for at eleven bliver tryk til at udtale sig. Sproglig formulering behandles under afsnittet kommunikation.

Lærings- og udviklingskompetencer

Det er vigtigt at være opmærksom på, som der står i Evaluering af personlige kompetencer s 11: *"Gennemgående er læringssynet, at læring er en individuel proces, der kræver elevens aktive deltagelse. Den enkelte elev konstruerer sin egen forståelse af omverdenen ud fra egne forudsætninger, og måden at tilegne sig læring på er individuel og forskellig"*

Se afsnittet om læring

5b - Interkulturel kompetence

De to hovedopfattelser af kulturbegrebet :

A : det beskrivende kulturbegreb

- homogen størrelse
- kerne/essens
- føres videre gennem generationer
- forklarer menneskers handlinger

mennesker er **bærere** af egen kultur

risiko : viden om mulige fortolkninger kan fastholde kulturforskelle

B : det komplekse kulturbegreb

- uhomogen og uafgrænselig
- forhandles i den daglige kommunikation
- konstant i forandring
- kan være forklaring på handlinger

mennesker er **skaber** af egen kultur

Interkulturel kompetence er at have en overordnet bevidsthed om, hvordan og hvornår man skal være opmærksom på at kultur spiller ind i folks handlen. Det kræver indsigt i kultur, etnicitet, globalisering, etnisk ligestilling og sammenhænge mellem sprog, identitet og magt.

Den klassiske kommunikationsmodel kan ikke bruges ("kanylemodellen" : afsender – budskab – modtager). Den dialogiske kommunikationsmodel ("the double swing model") skal anvendes. Interkulturel kommunikation foregår efter denne model imellem mennesker der ser dem selv som kommende fra forskellige kulturer.

4 dimensioner af interkulturel kompetence :

1. at respektere andre menneskers erfaringer som ligeværdige, selv om de strider mod eget syn på virkeligheden. Vores forståelse af virkeligheden bliver skabt af det samfund vi lever i. Man må gøre sig klart, at man ikke har de samme erfaringer og derfor ofte vil handle forskelligt
2. at se kultur som et fagområde, man kan tilegne sig kvalificeret viden om i både teori og praksis. Fagområdet indeholder: Globalisering, kulturbegreb, sprog, identitet og medier (medierne deltager i navngivning fx 2. generations indvandrere. Identitet skabes sammen med andre, men identitet skabes også af de måder, man ser sig selv beskrevet).
3. at arbejde med antidiskrimination og etnisk ligestilling som grundlæggende værdi på arbejdspladsen. Direkte diskrimination = særbehandling. Indirekte diskrimination = hvis f.eks lærere over længere tid forventer mindre af elever med anden etnisk baggrund. Her findes begrebet "National kapital" (Pierre Bourdieu) = at give sin landsmand en højere værdi end en fra andet land.
4. interkulturel kommunikation – al forståelse beror på forudforståelse (H G Gadamer), det er en fordom, at tro vi ikke har fordomme. Forudforståelse om andre etniske grupper kan give uhensigtsmæssige og forenkede fortolkninger. Kulturel

selvforståelse beskriver ikke, hvordan et samfund er, men principperne for hvordan det burde være. Alle parter risikerer at idealisere deres egne værdier. Kulturel identitet er en fællesbetegnelse for en række identiteter fx national identitet, social identitet, etnisk identitet, kønsidentitet, faglig identitet.

Analyse af interviews i forhold artiklen "kulturel kompetence"

Magt :

Interviewspørgsmål til elever med anden etnisk baggrund :

- Hvem er overhoved i din familie ?
- Hvem bestemte, at du skulle starte på social-og sundhedsuddannelsen?

Er måske eksempler på spørgsmål etnisk danske aldrig stilles. Spørgsmålene giver udtryk for vores forudforståelse (andre kulturers patriarkalske samfund, underforstået at den danske kultur er anderledes).

Elevernes svar : *"det gør jeg selv"* og *"Det er mig selv"* samt *"selvfølgelig, det er min mand"* viser deres forskellighed.

Magtdimensionen berøres flere gange - en elev siger : *"Der hvor jeg kommer fra er det læreren (der bestemmer).* En lærer siger samstemmende : *"De vil frygtelig gerne gøre som læreren siger.. og så vil læreren ikke sige hvad vej de skal gå, det frustrerer dem".*

De 4 dimensioner af interkulturel kompetence :

1. at respektere andres erfaringer som ligeværdige

En elev siger : *"de andre lader som om de ord, der kommer ud af min mund, er luft"* det kan tolkes som om "de andre" (i gruppen) ikke respekterer denne elevs erfaringer. At elever med anden etnisk baggrund også kan have svært ved at respektere andres erfaringer ligger implicit i svaret : *"Vi respekterer hinanden mere i mit land, i Danmark løser de deres egne problemer"*

En praktikvejleder viser sin respekt for elevens erfaringer ved at sige : *"De gør nogen gangetingene på en anden måde, jeg kan godt lære noget en gang imellem".*

En lærer siger : *"det er godt at de bibringer et endnu bredere spektrum af erfaringer og synsvinkler.."*

En central udtalelse i denne forbindelse er en lærer, der siger : *" De bruger jo deres Deres erfaring, som for flygtningenes vedkommende handler om kriser og sorg, men den del af deres erfaring der handler om, hvordan det er den rigtige måde at sørge for ældre...det strider jo mod danskernes opfattelse af den eneste og rigtige måde, og det strider imod det de uddanner sig til – en offentlig ældre omsorg".*

En vejleder siger : *"Deres holdning til vores plejecenterform er det vigtigt at prøve at bearbejde (de er uforstående overfor at de ældre sendes væk fra familien).*

Delkonklusion 1: Alle (elever, lærere, vejledere) tager udgangspunkt i egen forforståelse for "den anden kultur". Forståelse af virkeligheden bliver skabt af det samfund vi lever i.

Perspektivering: En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i emner som "et godt liv for alle generationer" kunne måske være en del elevers og lærere/vejlederes skabelse af egen kultur (det komplekse kulturbegreb).

2. at se kultur som et fagområde (her: sprog og identitet)

Det talte sprog bliver behandlet i en anden del af projektet, men det nonverbale sprog, kropssproget, omtales flere gange af interviewpersonerne. En elev siger : *"hun brugte kropssprog til at sige Du er dum, man får en indre uro og kan ikke huske"*. En vejleder siger: *"det er også svært når de viser så tydeligt i deres mimik, hvad de ikke kan lide"*.

I forhold til kulturens sammenhæng med opfattelse af identitet spiller de ord, vi bruger om hinanden ind. En elev bruger ordet "udlændinge" mens en lærer bruger "af anden etnisk baggrund", en anden lærer taler om "flygtninge".

Ordet "respekt" bliver brugt af alle tre grupper af interviewet, men spørgsmålet er, om de mener det samme ?

Delkonklusion 2: Kropssprog og tolkning af kropssprog er en vigtig del af kommunikationen. De forskellige "navne" elever, lærere og vejledere bruger i forhold til eleverne kan måske indeholde forskellige værdier, som kan give anledning til misforståelser.

Perspektivering: En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i elev/vejleder/lærers eget kropssprog eller tolkning af den andens, kunne måske forebygge misforståelser og fremme forståelsen for hinanden. Diskussion om sammenhæng mellem identitetsopfattelse og "navne" (udlænding, anden etnisk baggrund, flygtning) kunne medvirke til at øge alles viden om hinanden.

3. at arbejde med antidiskrimination og etnisk ligestilling som grundlæggende værdi

Elevens oplevelse *"man bliver mobbet, de andre lader som de ord, der kommer ud af min mund, er luft"* sammenholdt med løsningsforslag : *"der skal ikke to udlændinge i én klasse"* bærer præg af, at eleven mener, der er tale om diskrimination. Direkte diskrimination fra de andre elevers side, men også indirekte diskrimination fra lærers side, idet læreren ikke griber ind, og dermed faktisk forventer mindre (deltagelse i gruppens arbejde) af eleven.

Svarerne der gives på spørgsmålet om kravet til eleverne i uddannelsen er rimelige fx : *"ja, vi arbejdede ud fra målene, og hun opnåede alle mål"* kan tolkes som der stilles ens krav til alle elever uanset baggrund. Alle skal nå samme mål.

Delkonklusion 3: Der finder diskrimination sted (her mellem elever i samme klasse). Overordnet i uddannelsen bliver der stillet samme krav til alle elever.

Perspektivering: Den enkelte lærer/vejleder må have ansvar for at gribe ind når elever med anden etnisk baggrund oplever sig diskriminerede.

4. interkulturel kommunikation – forudforståelse kan give u hensigtsmæssige fortolkninger

Eksemplerne der er behandlet under de foregående 3 dimensioner synliggør behovet for interkulturel kommunikation. Vores interviews bærer præg af mange misforståelser pga. forudforståelse som ikke er blevet undersøgt ved dialogisk kommunikation.

Konklusion:

Alle (elever, lærere, vejledere) tager udgangspunkt i egen forforståelse for "den anden kultur". Forståelse af virkeligheden bliver skabt af det samfund vi lever i. Kropssprog og tolkning af kropssprog er en vigtig del af kommunikationen. De forskellige "navne", elever, lærere og vejledere bruger i forhold til eleverne, kan måske indeholde forskellige værdier, som kan give anledning til misforståelser. Der finder diskrimination sted (her mellem elever i samme klasse). Overordnet i uddannelsen bliver der stillet samme krav til alle elever.

Perspektivering :

En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i emnet "et godt liv for alle generationer" og forskellige ord som MAGT og RESPEKT kunne måske være en del af elevers og lærere/vejlederes skabelse af egen kultur/fælles kultur.

En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i elev/vejleder/lærers eget kropssprog eller tolkning af den andens, kunne måske forebygge misforståelser og fremme forståelsen for hinanden.

Diskussion om sammenhæng mellem identitetsopfattelse og "navne" (udlænding, anden etnisk baggrund, flygtning) kunne medvirke til at øge alles viden om hinanden.

Den enkelte lærer/vejleder må have ansvar for at gribe ind når elever med anden etnisk baggrund oplever sig diskriminerede.

5c - Læring

Systemverden- Livsverden

Niklas Luhmanns systemteori tager udgangspunkt i konstruktivismen. Konstruktivismen er begrundet i en modernitetsopfattelse, der mener, at verdenen er kompleks og altid mere kompleks, end det system som forholder sig til den.

Niklas Luhmann 1926 - 1998. var professor i sociologi. Han systemteori kaldes den operative konstruktivisme.

Niklas Luhmann arbejdede indtil sin død med udvikling af to teorier: en generel teori om sociale systemer og en omfattende teori om det moderne samfund.

N.L. gør op med subjekt-objektteorien og mener, at der må findes noget andet, som han kalder system-omverdensforhold. I Luhmanns begrebsverden dækker systemet over såvel mennesker som biologiske og sociale systemer.

Luhmanns udgangspunkt for teorien om samfundet er den forskel, som markeres mellem systemverdenen og omverdenen.

I den operative konstruktivisme betragtes erkendelse som en operation, nemlig den operation at markere en forskel.

Et system defineres som et kompleks af operationer, der har evnen, at det afgrænser sig fra omverdenen gennem sin egen reproduktion.

Et system er en form, der deler indersiden af systemet fra ydersiden dvs. omverdenen. Yderligere forskelle kan kun ske fra systemets inderside, idet systemet er selvrefererende (det skal finde begrundelserne hos sig selv).

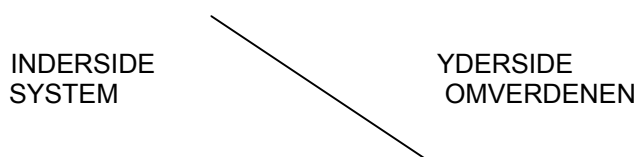

fig.1 System og omverdenen. (J. Rasmussen 1999 s.36)

Systemer, der kan markere en forskel, kalder Luhmann for menings-systemer. Det kan fx være psykiske systemer, der fungerer ved bevidsthed, tanker, følelser og fornemmelser. Idet følelser og fornemmelser tager form, bliver det til bevidsthedsaktiviteter indenfor det psykiske system. Det er elementer, der dannes igen og igen, og derfor opretholder systemet sig selv. De sociale systemer opererer ved kommunikation.

Det psykiske system er omverdenen for det sociale system, og det sociale system er omverdenen for det psykiske system.

Der kan ske en strukturel kobling mellem systemerne, dvs. der er en afhængighed og en uafhængighed mellem systemerne.

Systemerne udvikler sig selvrefererende, hvilket vil sige, at der kommer ikke input til systemerne, men omverdenen kan forstyrre systemet, så der sker en intern selvforstyrrelse

Det sociale system kan forstyrres ved kommunikationen, så der sker en bevidsthedsaktivitet i det psykiske system, mens det psykiske system, ved sine følelser og tanker, kan forstyrre kommunikationen

Eksempel på en strukturel kobling kunne være kommunikationen i en læringsituation, lærerne og eleverne har ikke adgang til hinandens tanker, men tankerne er nødvendige for kommunikationen.

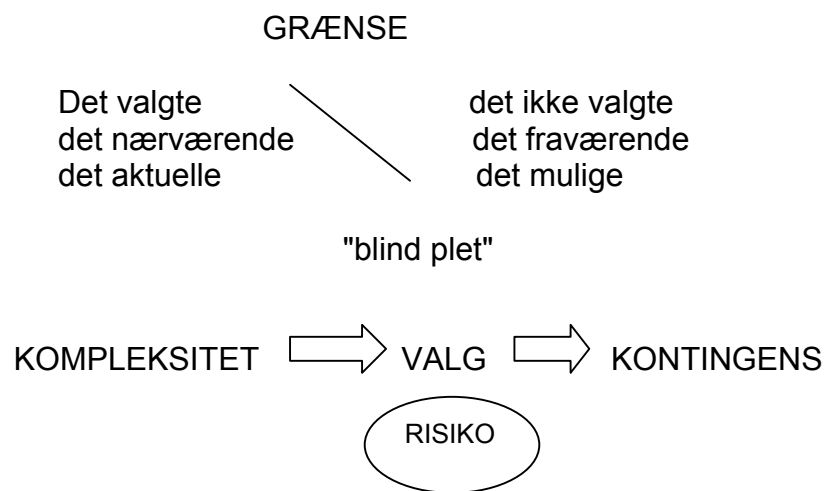

fig 2. Valg. (J. Rasmussen 1998 s.128)

Ved at træffe et valg kan kompleksiteten mindskes. Valget består af to dele: Valget af side, samt grænsen der adskiller det valgte, fra det der ikke vælges. I valget vil der altid være indbygget en risiko for at begå fejl. Kontingens betyder fravær af umulighed og fravær af nødvendighed, dvs. alternativer. Det kan også forklares som en flydende situation, hvor alting kan være muligt på en anden måde

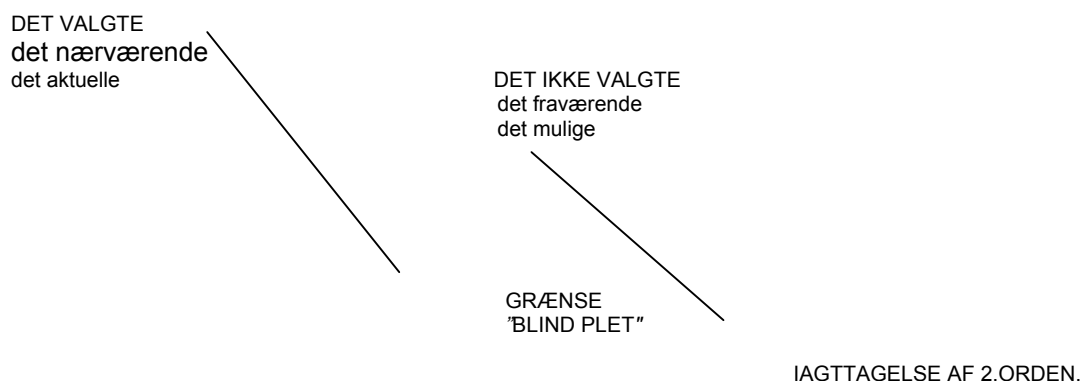

fig 3. lagttagelse af anden orden. (J. Rasmussen 1996. s. 142)

Idet der vælges, fremkommer der en forskel, og forskellen kan kun blive til ved iagttagelse. I grænsen der sættes for at producere en forskel, findes "den blinde plet". Udtrykket blind plet står for, al det vi kan, eller det vi tager for givet, og derfor ser vi det ikke. Overvejelsen af første iagttagelse gøres ved en ny iagttagelse. Derved gør man en refleksion i forhold til sig selv, man markerer en forskel, og det er her læringen foregår. Samtidig vil processen fortsætte, idet anden iagttagelse på ny bliver til første iagttagelse med nye valg og grænser.

Hvorledes kan N. Luhmanns systemteori anvendes i undervisning og læring?

Den operative konstruktivisme skelner mellem det psykiske og det sociale system, det forudsætter en skelnen mellem læring og undervisning.

Læring foregår i det psykiske system, mens undervisning foregår i det sociale system.

Læring er omverdenen for undervisning, og undervisning er omverdenen for læring.

Det er eleven, der må yde for sin egen læring, der sker i det psykiske system. Eleven må ved valg reducere omverdenens kompleksitet og kommer derved til at øge sin egen kompleksitet. Dette kan kun ske gennem en kommunikativ aktivitet i det sociale system. Alt, hvad der sker i undervisningen sker, gennem kommunikationen.

N. Luhmann slår fast, at kommunikation altid er en selektiv hændelse, der vil bestå af to eller fire valg

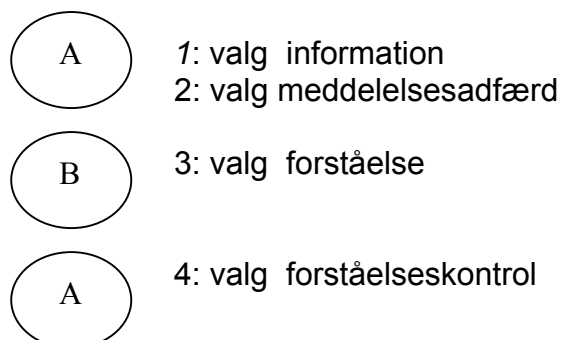

fig 4. Kommunikation som selektion. (J. Rasmussen 1996)

Ved første valg foretager A en skelnen mellem adskillige informationer og vælger, hvad der er vigtig i den aktuelle situation. Ved anden selektion er valget, hvordan skal informationen meddeles.

B må nu foretage sit valg i forståelsesprocessen. Har hun forstået meddelelsen, eller vælger hun, at vælge at hun ikke forstår meddelelsen. Hvis hun vælger, at forstå meddelelsen, er det så ud fra informationsdimensionen, eller er det ud fra meddelelsens formen?

Parterne må hele tiden undersøge, om deres valg er blevet forstået, kommunikationen er selvreferentiel proces, hvor fjerde valg må blive en afprøvning, en forståelseskontrol. Enten forsætter kommunikationen, eller også stopper den. Kommunikationen ændres nu til en refleksiv kommunikation. Man må spørge ind til, hvorvidt det er informationsvalget, eller meddelelsesformen vedkommende ikke har forstået

Ved konstruktivistisk læringsteori er det en nødvendighed, at undervisningen foregår som kollektiv læring, forstået på den måde, at erkendelse og læring fremkommer ved kommunikation i et godt socialt system. Læreren og de andre elever fungerer som omverdenen for det psykiske system.

Elevernes tanker og følelser er ikke tilgængelige, før de bliver kommunikerbare i det sociale system. Lærer og elever konstruerer hver deres forståelse, og intet kan transmitteres eller overføres.

I læringssystemet er det vigtigt, at lærerne og eleverne kommunikerer, diskuterer og træffer valg med risiko for, at valget er forkert. Valget betyder, at kontingensen reduceres. Samtidig er det vigtigt at gennemføre forståelseskontrol i kommunikationen.

Som underviser kan man ikke forvente, at undervisningssituationen altid vil foregå som planlagt, man kan ikke vide, hvorledes kommunikationen vil udvikle sig, fordi undervisningen, som et kommunikativt system, opererer selvreferentielt lukket.

Hvis denne teori anvendes, er der altså tre ting der er vigtige. Det er kommunikation, det er valget og det er, at undervisning og læring kun kan foregå i et socialt system.

Disse tre elementer er centrale, også når vi ser på vores interview i forhold til de udsagn, der kommer fra såvel elever, vejledere og undervisere .

Analyse

Det sociale

"at være sammen med klassekammerater var svært fx de unge, som taler meget om at gå i byen"

"gruppearbejdet"

"Det er lidt svært at arbejde i grupper. Jeg valgte at arbejde alene"

"Man bliver muppet. De andre lader som de ord der kommer ud af min mund er luft."

"De sociale kompetencer hos eleven er ok hos borgerne og de pårørende men det er sværere i gruppen ofte siger de ikke ret meget"

"Det var svært, hvis nogen af vores danske elever siger at de ikke vil arbejde i grupper med nogen af anden etniske baggrund"

"Elever af anden etnisk baggrund danner fællesskaber, de er meget omsorgsfulde, og det har ikke noget med nationalitet at gøre"

"Lærerne burde bestemme grupper i hvert fald i starten"

Valget

"Jeg har ikke lært at skrive om mig selv, der hvor jeg kommer fra er det læreren (der bestemmer), jeg tænker tit, at det kan jeg ikke skrive, hvad hvis andre synes noget andet"

"Jeg har oplevet, at de kan have svært ved at bede borgeren om at gøre det han selv kan"

"Vi skal tænke over hvilke opgaver de får, men de skal også selv sige fra eller bede om evt. hjælp"

" Kommunikation

"De skriftlige opgaver samt at formulere sig på dansk"

"Jeg lærte mest når læreren talte, jeg tror jeg lærte mest i praktikken"

"Efter jeg havde været i praktikken var nogle ting nemmere at forstå"

"Det sprogmæssige kan være svært der kan være misforståelser i kommunikationen. Man bruger mere tid og flere ressourcer"

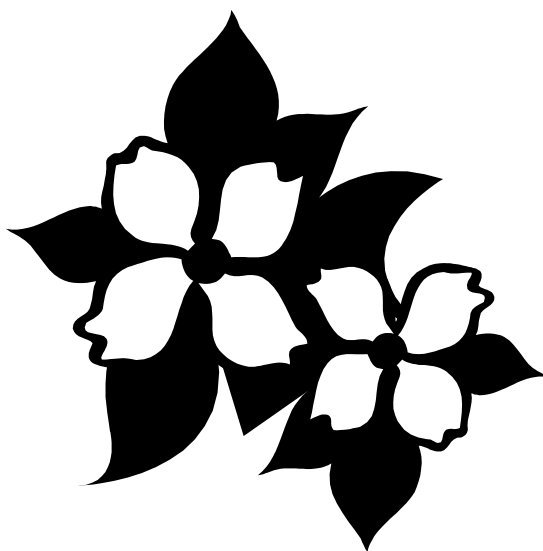
*"Hun brugte ikke kropssprog til at sige DU ER DUM, man får en indre uro og kan ikke huske
"Det kommunikative – sproget var svært"*

Konklusion:

Eleven skal lære at vælge og vide, at når man har valgt, ved man, at der er noget, man har fravalgt. Ved at gøre sig overvejelser over sit valg lærer eleven at reflektere over sin læring og sine valg. I det daglige er den personlige uddannelsesbog et vigtigt redskab i denne proces. Ved at blive ved med at bearbejde sine personlige og faglige mål får eleven mulighed for at udtrykke sig såvel mundtlig som skriftlig. Og den kommunikative evne styrkes herved.

Perspektivering:

Læring er en kollektiv proces. Eleven er ansvarlig for sin egen proces, men bliver nødt til at have faglige forstyrrelser af såvel andre elever som læreren, der skal indgå i det sociale system. Her er det vigtigt med forståelseskontrollen i kommunikationen, dvs. eleven bliver nødt til at forklare sine synspunkter, der kan opstå fejl, men hvor eleven hele tiden skal begrunde sine valg. Det er i skellet i valget, at læringen opstår.

5 e – Sprog og kommunikation

Dansk som andetsprog

Man siger om personer, at de har dansk som andetsprog, når de lever i Danmark og har et modersmål, der ikke er dansk. Et stigende antal børn, unge og voksne her i landet deler dette vilkår, og denne situation stiller undervisere i alle dele af uddannelsessektoren over for udfordringer, der bl.a. drejer sig om udviklingen af en andetsprogsdidaktik. 1)

Begrebet dansk som andetsprog placerer sig i spændingsfeltet mellem modersmål og fremmedsprog. Det beskriver et menneskeligt vilkår i en sproglig situation, der kan være særdeles sammensat, og derfor er det ikke i alle tilfælde et begreb, der kan afgrænses knivskarpt. Konkrete, individuelle, sproglige og kulturelle forhold vil kunne spille ind og vanskeliggøre alt for firkantede definitioner.

Begrebets kompleksitet viser sig også inden for uddannelsessektoren, hvor dansk som andetsprog både har karakter af et fag eller et fagområde og af en dimension i undervisningen. Men uanset om der er tale om det ene eller andet, er det overordnet karakteristisk, at den faglige tradition først nu er under etablering og udvikling – ofte men ikke altid med nyere forskningsresultater. 2)

Intersprog og intersprogsudvikling

Når man ser på både børns og voksnes tilegnelsesproces af dansk som andetsprog, er det vigtigt at gøre sig klart, hvilket perspektiv man anlægger i sin vurdering.

Overordnet kan der anlægges to meget forskellige synsvinkler. Man kan anlægge en ”udefrasyvinkel” på tilegnelsesprocessen, hvor sproget ses i lyset af givne normer og forventninger. Her vil det primære focus være på arten og mængden af afvigelserne fra normerne. I eksamenssituationer er det som regel denne synsvinkel, der er i forgrunden.

Handler det om at følge eleveres sproglige udvikling og at vejlede dem, er denne synsvinkel ikke tilstrækkelig. Her er det af afgørende betydning at se det sproglige udtryk som led i en tilegnelsesproces, hvor de tosprogede eleveres andetsprog ses som et autonomt sprogsystem, der beskrives og iagttages på egne betingelser. Til enhver tid er indlæreren i besiddelse af et intersprog eller mellemsprog, der har sine egne regler og er under forandring. Efterhånden som der kommer nye sproglige erfaringer til anlægges en ”indefrasynsvinkel”, er det elevens intersprog og intersprogsudvikling, der sættes i centrum. 3)

Kulturaspektet i andensprogsundervisningen

I sprogpædagogisk sammenhæng kan man møde forskellige opfattelser af kulturundervisningens indhold, form og rolle.

Der kan i sprogundervisningen i hvert fald identificeres fire forskellige tilgange til at arbejde med kultur, som ikke nødvendigvis udelukker hinanden, men som har forskellige udgangs- og focuspunkter. Man kan skelne mellem tilgange, der primært set arbejder med det kulturelle aspekt som led i:

- ❖ Kontekstualiseringen af sprogundervisningen
- ❖ Socialiseringen af eleverne
- ❖ Formidling af viden om samfundsmæssige og kulturelle forhold
- ❖ Udvikling af kulturel opmærksomhed

Når kulturaspektet primært ses som led i en kontekstualisering af sprogundervisningen, er udgangspunktet, at sprog ikke kan forstås dekontekstualiseret, og at det derfor er

nødvendigt at forholde sig til den kontekst, sproget er indlejret i, for at kunne få det fulde udbytte af det sproglige centrum. Sproget er således i centrum, og kulturaspektet indgår som en integreret del af arbejdet med sprog. 4)

- 1) s. 12 Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen – Daneklærerforeningen og forfatterne
- 2) s. 18 Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen – Daneklærerforeningen og forfatterne
- 3) S. 45 Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen – Daneklærerforeningen og forfatterne
- 4) s. 161 Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen – Daneklærerforeningen og forfatterne

Fremtidens danskfag – Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie 1 – 2003

Man har haft tilbøjelighed til at anskue kulturpåvirkning som et sammenstød mellem "det særligt danske" og det "udefra kommende", men har ofte overset at "det særligt danske" allerede i sig selv var påvirket af tidligere strømninger "udefra" som var blevet indarbejdet. Det særligt danske er et resultat af historien i denne geografiske region. Og det er ikke videre særligt.

I forlængelse af denne tankegang kan man afgrænse det kulturelle ved danskfaget som at være det fag, det sted, det rum hvor de, der bor i Danmark artikulerer deres forskelle og ligheder i sproglig og tekstlig henseende og sætter dem til fælles diskussion. Faget skal ikke tilstræbe konsensus, men forudsætter enighed om at vi alle er underlagt det fælles vilkår, at vi bor Danmark og skal følge eller gøre oprør imod beslutninger truffet af danske myndigheder. Det danske samfund har en historie, og i løbet af denne er der afsat kulturelle spor, der er virksomme i dag. Disse spor indgår som sådan i faget, men de udgør ikke deres grænser. Det er således ikke fagets opgave at artikulere en dansk kultur, men at være mødested for alle de kulturer der findes i Danmark. Kultur er ikke noget man har, men noget man gør, og kulturbegrebet er under alle omstændigheder under hastig relativering og dynamisering. S. 100

En integration af dansk-som-andetsprogstalede i det danske samfund kræver ikke bare ændringer i dansk sprogpedagogik, men også ændringer i opfattelsen af hvor sprogets grænser går. Integration kræver også sproglig tolerance og vidsyn både af den enkelte og samfundet. Tilsvarende forudsætter en reel integration anerkendelsen af de to sprogedes kompetencer uden for det dansksprogede. S. 105

Det seneste skud på stammen i rækken af sprogsyn er at se sproget som socialt skabt og skabende samt som et kreativt middel til dannelse og udvikling af identitet. Med afsæt i dette sprogsyn er succeskriterierne ikke i sig selv eller alene korrekthed og hensigtsmæssighed, men også forståelse af sproget som diskurs og social praksis og de sociale og historiske processer, der påvirker sproget. Dette sprogsyn inkluderer de to tidligere nævnte, men korrekthed og hensigtsmæssighed anses ikke kun som noget, der skal læres, men også som noget der kan sættes spørgsmålstejn ved, forstås og forandres. En god sprogbruger betragtes ikke som en, der blot kan reproducere sproglige mønstre på en korrekt måde, eller en der blot ligger under for konventionerne og for hvad der anses for at være passende. En god sprogbruger ses derimod som en, der ved, at sproget er foranderligt og påvirket af sociale forhold, og herudover kan bruge sproget kreativt og i forhold til egne mål.. s. 180

Kommunikation

Flere synsvinkler i forhold til vigtigheden af at være god til det sprog en undervisning forgår på = vigtigheden af at kunne kommunikere giver den norske magister Olga Dysthe i sin bog Det flerstemmige klasserum .

Det flerstemmige klasserum bygger på en socialkonstruktivistisk og samtidig interaktionistisk opfattelse af læring. Dvs at kundskab bliver accepteret eller konstrueret af en social gruppe snarere end af et enkelt individ.

Olga Dysthe siger: Kundskab bliver især skabt af sproget, og eleven er kundskabens subjekt og ikke dens objekt. Kundskab er baseret på information og fakta og data, men er ikke identiske med dem.

For det første bliver information ikke til kundskab hos eleven, før den er integreret i de kundskabsstrukturer, som vedkommende har i forvejen, og der sker først gennem brug af sproget. For det andet er værdier og holdninger en integreret del af kundskabskonstruktionen og ikke noget, der kan skilles ud fra den. For det tredje må kundskab forankres i elevens livsverden, fordi det endelige mål for læring er, at sætte eleven i stand til at forstå sig selv at forstå verden omkring sig og vurdere og handle som individ og medlem af forskellige sociale grupper.

Dialogpædagogikken

Det vigtigste begreb i Olga Dysthes bog er dialogpædagogikken. Dialogen er både mundtligt og skriftligt, samtidig er det at læse og lytte også indeholdt, og læreren er den, der tilrettelægger og sætter dialogen i gang.

Dialogen finder sted mellem lærer og elever, mellem eleverne og i den enkelte elev. Dvs. at eleverne hører om et emne, diskuterer dette både med lærer og elevkammerater, læser om emnet og skriver om emnet. Dette sætter en aktiv læreproces i gang mellem eleverne og i eleverne.

Der lægges også vægt på **At lære at snakke er at lære at tænke (Bakhtin)**

Analyse af interview i forhold til den sproglige dimension

Den sproglige område herunder kommunikation i form af dialog har vi ikke har spurgt direkte til i vores interviews, men det er fremhævet som svært af alle de implicerede parter forhold til at gennemgå social- og sundhedshjælperuddannelsen.

Eleverne giver for alle fires vedkommende udtryk, for at det er svært både at formulere sig på dansk og at arbejde med de skriftlige opgaver, der bliver givet i løbet af uddannelsen. Også praktikvejlederne siger, at det sprogmæssige er et svært område, én udtaler "*De skal bare kunne noget dansk sprog*". Der opstår let misforståelser i kommunikationen, og der skal bruges mere tid og flere ressourcer i vejledningssituationer, ligesom der gives udtryk for "*at de ikke altid siger, hvis de ikke har forstået, hvad der bliver sagt*".

For lærernes vedkommende giver disse også udtryk for, at sproget hæmmer elevernes indlæring i teorien. "*De har svært ved at forstå og svært ved at udtrykke sig*".

Én lærer siger følgende "*Hvis jeg tænker på dansk er der mange, mange ord, der ligger på et sprogligt højt abstraktionsniveau. Og det er lige så svært at forstå det faglige stof, for i virkeligheden er det også på et højt sprogligt niveau*".

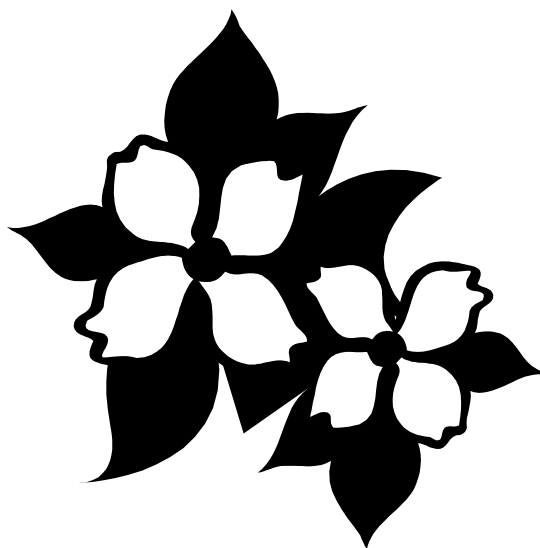
Konklusion:

Den mundtlige kommunikation opleves som problemfyldt af både elever, praktikvejledere og lærere. Det gælder både for eleverne selv at give udtryk for viden og synspunkter samt at forstå andre. Samtidig giver de interviewede også udtryk for at det kan være vanskeligt at få overført viden og erfaringer og undren til skriftsprog.

Perspektivering:

Når der tages udgangspunkt i Dansk som andetsprog og Fremtidens danskfag vil det være relevant for lærere og praktikvejledere at tage udgangspunkt i hvilket perspektiv, den enkelte lægger i sin vurdering af elevens sprog. Samtidig må opmærksomheden rettes mod sproget som socialt skabt og skabende samt som et kreativt middel til dannelse og udvikling af identitet. Og at der med afsæt i dette sprogsyn ikke alene kan fokuseres på korrekthed og hensigtsmæssighed.

I Olga Dystes dialogpædagogik understreges yderligere vigtigheden af at dialogen foregår i et socialt rum og at den er både mundtlig og skriftlig.

5f – Omsorg

Ifølge Psykologisk Pædagogisk Ordbog er omsorg psykologisk, især et udviklingspsykologisk og etisk begreb, der betegner en særlig relation mellem mennesker derved, at det ene menneske retter sin opmærksomhed mod det andet menneske og handler på en måde, som dette menneske har brug for, og som tjener til dets velbefindende; det grundlæggende ved al omsorg betyder i praksis at have omtanke for et andet menneske, så der vises det opmærksomhed, lydhørhed og indfølelse, og at være parat til at handle medfører imødekommenhed, interesse for og engagement i det andet menneske; kan beskrives i fire niveauer 1. fysisk pleje 2. følelsesmæssig kommunikation 3. pædagogisk omsorg = invitation til at deltage i fælles aktiviteter. 4. at lade det andet menneske være i fred, når det har brug for det modsat omklamring el. overdirigering.

Jürgen Habermas – tysk sociolog og filosof f. 1929 bruger begreberne livsverden og systemverden. Begrebet systemverden er kendetegnet ved for de formelle og upersonlige relationer, inden for områderne politik, arbejde og økonomi. Her er det rationalitet, effektivitet og forudsigelighed, som er gældende værdier og kvaliteter. Habermas tilføjer endvidere, at inden for systemet handler vi instrumentelt. Gennem instrumentel handling søger vi at skabe resultater, som kan måles og vejes.

Begrebet livsverden er kendetegnet ved de personlige, menneskelige relationer, som man finder i familien og lokalsamfundet. Der er i livsverdenen plads til følelser, samtaler og menneskelighed. I livsverdenen handler vi kommunikativt. Dvs. at den kommunikative handling er knyttet til samtalen, som er en kommunikationsform, der søger indbyrdes forståelse.

Analyse

I forhold til hvad de forstår ved god omsorg siger eleverne bl.a. at i forhold til deres familie *"Det er kærlighed og tænke på hinanden og hinandens sundhed". Det er kærlighed til familien, mand og børn, borgeren kan jeg holde af. Ikke alle borgere, men de skal have omsorg alligevel"*

Og i forhold til at være social- og sundhedshjælper bliver der bl.a. sagt: *"Borgerne skal du også give omsorg, men du skal ikke gå så dybt ind i det. At give dem hvad de har brug for af hjælp og at støtte. At vise respekt". Jeg forestiller altid mig selv i deres situation."*

To siger ang. professionel omsorg: *"At have respekt, ikke tvinge, hjælpe give et knus, have faglig viden og forståelse, ikke behandle borgerne som børn."*

På spørgsmålet om hvordan viste elever omsorg i sine handlinger nævner praktikvejlederne nogle eksempler: *"Ved fx at gå meget op i kost og servere vand med is under hedeølgen" "De er meget omsorgsfulde og meget bevidste om, hvordan borgeren har det og er gode til at melde forandringer tilbage" Men samtidig opleves det at "de kan have svært med at bede borgeren om at gøre det han selv kan"*.

Lærerne sagde bl.a. spørgsmålet om hvordan viste elever omsorg i sine handlinger?

"Det kan jo godt være, at vi har forskellig måde at tænke omsorg på." "Generelt er eleverne af anden etnisk baggrund mere opmærksomme på andres behov, lige meget hvad de gør. De er også

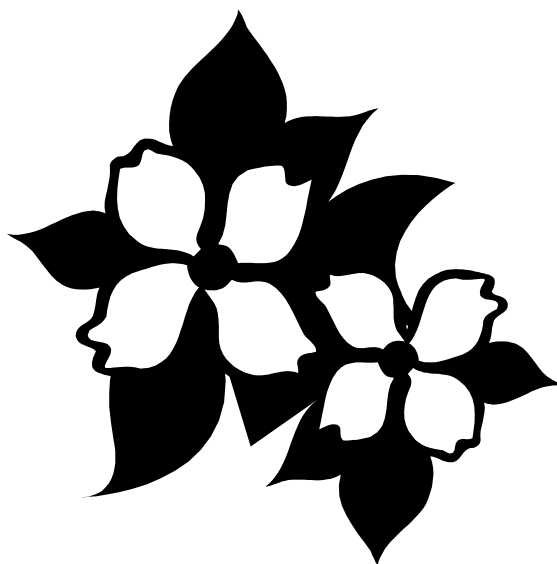
opmærksomme på, om de er en belastning for gruppen pga. de problemer, de har. Der er forskel på de danskgifte unge elever af anden etnisk baggrund og flygtninge, som generelt er meget mere opmærksomme på følelsesmæssige behov.”

Konklusion

Eleverne af anden etnisk baggrund er meget i livsverdenen (Habermas) , hvor der er plads til følelser, samtaler og menneskelighed, men de oplever også sammenstød med systemverdenen og med dens rationalitet og effektivitet.

Perspektivering

Eleverne har som det fremgår af interviewene et stort omsorgspotentiale både når det gælder borgerne, og også når det gælder fx deres klassekammerater, men når de støder på den rationelle systemverden, kan de få problemer. Forholdet mellem livsverden og systemverden bør tages op og bearbejdes under uddannelsen.

6. Konklusion på kerneområder

Følgende områder vil blive behandlet i forhold til kerneområder som omtales på side 13

Kultur herunder

- ❖ **Magtdistancen**
- ❖ **Gruppen og den enkelte**
- ❖ **Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser**

Læring herunder

- ❖ **Valget**
- ❖ **Ansvar for egen læring**

Sproget herunder

- ❖ **kropssprog**
- ❖ **kommunikation**

Mødet med den anden herunder

- ❖ **Omsorg**

Kultur

Magt :

Vi spurgte eleverne Hvem er overhoved i din familie? Og Hvem bestemte, at du skulle starte på social-og sundhedsuddannelsen?

Dette er måske eksempler på spørgsmål etnisk danske aldrig stilles. Spørgsmålene giver udtryk for vores forudforståelse (andre kulturers patriarkalske samfund, underforstået at den danske kulturer anderledes). Elevernes svar : *"det gør jeg selv"* og *"Det er mig selv"* samt *"selvfølgelig, det er min mand"* viser deres forskellighed.

Magtdimensionen berøres flere gange - en elev siger : *"Der hvor jeg kommer fra er det læreren (der bestemmer)*. En lærer siger samstemmende : *"De vil frygtelig gerne gøre som læreren siger.. og så vil læreren ikke sige hvad vej de skal gå, det frustrerer dem"*.

Når der tages udgangspunkt i interkulturelle kompetencer tager vi alle (elever, lærere, vejledere) udgangspunkt i egen forforståelse for "den anden kultur".

Forståelse af virkeligheden bliver skabt af det samfund, vi lever i.

Magt/Perspektivering: En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i emner som "et godt liv for alle generationer" kunne måske være en del elevers og lærere/vejlederes skabelse af egen kultur (det komplekse kulturbegreb).

Gruppen og den enkelte

Det lader til generelt, at være svært at arbejde i grupper for elever af anden etnisk baggrund, og dette hænger bl.a. sammen med evnen til at formulere sig på dansk. Desuden lader det til at være svært at deltage i "smalltalk". Men det viser sig, at de gerne vil give til fællesskaber, hvis de får lov.

Gruppen og den enkelte/Perspektivering:

Det er vigtigt i begyndelsen af uddannelsen, at give eleverne retningslinier for at arbejde optimalt i grupper bl.a. for at eleven bliver tryk til at udtale sig. Sproglig formulering behandles under afsnittet kommunikation.

Lærers/vejleders rolle i forhold til elevernes gruppearbejde:

Den enkelte lærer/vejleder må have ansvar for at gribe ind når elever med anden etnisk baggrund oplever sig diskriminerede.

Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser:

Nogle udsagn fra eleverne viser, at der kan være mange forskellige områder, som kan gøre et menneske af anden etnisk oprindelse nervøs og usikker fx i forhold til hvad, der var svært ved at gå på uddannelsen:

"At være sammen med klassekammerater var svært fx de unge, som taler meget om at gå i byen" - 1

"De skriftlige opgaver samt at formulere sig på dansk - 4

"Gruppearbejde - 3" "Læreren burde bestemme grupper i hvert fald i starten"

"Man bliver mobbet. De andre lader som de ord, der kommer ud af min mund, er luft"

Og i forhold til om de opgaver, der blev stillet kunne forstås og kunne løses:

"Det var svært og nyt for mig. Jeg kan ikke udtrykkene, bliver nervøs."

"Nogen gange var det svært, at sig nej til borgeren. Det er nyt for mig at borgeren skulle gøre nogle ting selv".

Perspektivering/ Usikkerhed i forbindelse med kontrol af følelser:

Det er vigtigt, at være opmærksom på, at mødet med en anden kultur end den, hvor man oprindeligt kommer fra kan afstedkomme en række psykologiske og sociale reaktioner. Her kan tales om et kulturchok, derfor kan det være en idé, at tage mødet med en anden kultur op generelt i klassen og se på begrebet kultur fra flere vinkler.

Læring

Eleven skal lære at vælge og vide, at når man har valgt, ved man, at der er noget, man har fravalgt. Ved at gøre sig overvejelser over sit valg lærer eleven at reflektere over sin læring. I det daglige er den personlige uddannelsesbog et vigtigt redskab i denne proces. Ved at blive ved med at bearbejde sine personlige og faglige mål får eleven mulighed for at udtrykke sig såvel mundtlig som skriftlig. Og den kommunikative evne styrkes herved.

Perspektivering/Læring:

Læring er en kollektiv proces. Eleven er ansvarlig for sin egen proces, men bliver nødt til at have faglige forstyrrelser af såvel andre elever som læreren, der skal indgå i det sociale system. Her er det vigtigt med forståelseskollen i kommunikationen, dvs. eleven bliver nødt til at forklare sine synspunkter, der kan opstå fejl, men eleven hele tiden skal begrunde sine valg. Det er i skellet i valget, at læringen opstår.

Ansvar for egen læring:

Den personlige uddannelsesbog lader til at være et godt redskab i forhold til at opstille læringsmål for personlige kompetencer, evaluere disse og sætte nye mål samt inddrage tidligere livserfaringer.

Perspektivering/Ansvar for egen læring:

Det er vigtigt at lærer/kontaktlærer giver megen støtte til eleven i forhold til begreber som læringsmål og personlig kompetencer samt formulering af disse mål på skrift i den personlige uddannelsesbog.

Sproget

Den mundtlige kommunikation opleves som problemfyldt af både elever, praktikvejledere og lærere. Det gælder både for eleverne selv med hensyn til at give udtryk for viden og synspunkter samt at forstå andre. Samtidig giver de interviewede også udtryk for, at det kan være vanskeligt at få overført viden og erfaringer og undren til skriftsprog.

Perspektivering/sprog:

Det vil være relevant for lærere og praktikvejledere at tage udgangspunkt i hvilket perspektiv, den enkelte lægger i sin vurdering af elevens sprog. Samtidig må opmærksomheden rettes mod sproget som socialt skabt og skabende samt som et kreativt middel til dannelse og udvikling af identitet. Med afsæt i dette sprogsyn ikke alene kan fokuseres på korrekthed og hensigtsmæssighed.

Kommunikation

Dialogpædagogikken. Her er dialogen er både mundtligt og skriftligt, og samtidig er det at læse og lytte også indeholdt. Læreren er den, der tilrettelægger og sætter dialogen i gang og dialogen finder sted mellem lærer og elever, mellem eleverne og i den enkelte elev. Dvs. at eleverne hører om et emne, diskuterer dette både med lærer og elevkammerater, læser om emnet og skriver om emnet. Dette sætter en aktiv læreproces i gang mellem eleverne og i eleverne.

Perspektivering/Kommunikation:

En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i emnet "et godt liv for alle generationer" og forskellige ord som MAGT og RESPEKT kunne måske være en del af elevers og lærere/vejlederes skabelse af egen kultur/fælles kultur.

Diskussion om sammenhæng mellem identitetsopfattelse og "navne" (udlænding, anden etnisk baggrund, flygtning) kunne medvirke til at øge alles viden om hinanden

Perspektivering/Den mundtlige dialog

Om at stille autentiske spørgsmål, optag og høj værdisætning

Vedr. den mundtlige dialog understreges betydningen at læreren kan stille autentiske spørgsmål, som er helt centrale i dialogisk undervisning, fordi de giver plads til at eleven kan reflektere og tænke selv ikke bare huske og reproducere. De signalerer en anden holdning til, hvad der gælder som kundskab og til elevens rolle og samtidig, ledes læreren til at følge elevsvaret op. I autentiske spørgsmål anvendes begreberne "optag" og "høj værdisætning", som betyder, at læreren tager indholdet af det eleven siger alvorligt og bygger videre på det i den efterfølgende undervisning.

Vedr. gruppearbejde handler det om et komplekst samspil mellem elever, lærer og situation.

Perspektivering/Den skriftlige dialog

Eleverne skriver spontant ved starten af et forløb, reflekterer skriftligt undervejs og samler op ved slutningen af lektion eller projekt. Den elev, der er tavs i den mundtlige dialog, får her lejlighed, til at være aktiv ved skriftligt at udtrykke erfaringer, meninger og holdninger. Men også her er det vigtigt, at læreren tager det skrevne alvorligt dvs. læser det eleverne skriver og kommenterer det.

Den skriftlige og den mundtlige dialog foregår i dynamisk samspil – de snakkende elever får struktur og de tavse får stemmer

Kropssprog og tolkning af kropssprog

Dette er en vigtig del af kommunikationen. De forskellige "navne" elever, lærere og vejledere bruger i forhold til eleverne kan måske indeholde forskellige værdier, som kan give anledning til misforståelser.

Perspektivering/kropssprog:

En dialogisk kommunikation med udgangspunkt i elev/vejleder/lærers eget kropssprog eller tolkning af den andens, kunne måske forebygge misforståelser og fremme forståelsen for hinanden.

Omsorg

Ud fra interview ses at vores elever har et meget stort omsorgspotentiale, og de er samtidig meget bevidste om at respektere borgerne,

Men det var også en hindring, når de oplevede det som svært at bede deres borger selv udføre ting, de godt kunne, og det vil være en støtte for disse elever at få hjælp til at udvikle evnen til professionel omsorg.

Omsorg/perspektivering

Det er vigtigt, at den enkelte elev får støtte til at blive bevidst om sit omsorgspotentiale, og samtidig får støtte til at udvikle evnen til professionel omsorg. Forholdet mellem livsverden og systemverden kunne tages op og bearbejdes under uddannelsen.

7. Evaluering af projektforsøget

I evalueringen vil der blive fokuseret både på processen og på om formålet med projektet er opnået.

Vedr. processen har denne strakt sig over godt et år. Det har været spændende at arbejde med dette område bl.a. har projektgruppens medlemmer haft mange frugtbare diskussioner, som vi har haft glæde af i forhold til både projekts udformning, indhold og diskussioner som har haft betydning vores egne arbejdsområder i vores hverdag hver især.

Når vi ser tilbage til projektets start, hvor vi kun i begyndelsen havde en spinkelt skelet bygget op, og til nu et år senere, hvor vi kigger tilbage, kan vi se meget af vores arbejde har været "Learning by doing" i forhold til at forstærke "det spinkle skelet".

En del af de overvejelser til ændringer, som vi selv kunne gøre noget ved fra starten af projektet altså allerede i 2003, er lige så stille hen af vejen blevet inkorporeret i forhold til uddannelsen fx i forhold til optag af ansøgere af anden etnisk baggrund, hvor vi var klar over at det var nødvendigt hurtigt, at få bedre redskaber til optag af denne elevgruppe. Dette førte hurtigt til en mere intensivt samarbejde mellem lærere på Indgangsår for Flygtninge Indvandrerholdet og studievejleder med henblik på at optage de bedst kvalificerede ansøgere på SSH-uddannelsen hurtigt på uddannelsen samt blive bedre til at vurdere, hvad de øvrige ansøgere manglede med henblik på efterfølgende optag. Dette har igen smittet af på at kunne stille relevante krav til ansøgere af anden etnisk baggrund, som skolen ikke kendte i forvejen. Ligeledes er der allerede i det forløbne år blevet gjort en del ud af at kunne støtte elever af anden etnisk baggrund i forhold til at forbedre deres sproglige formåen ved i fællesskab med VUC at oprette FVU-hold samt hold i naturfag som forberedelse til uddannelsen. Desuden har skolen oprettet FVU-undervisning, der også fungerer som en slags lektieværksted 2 gange ugentligt for elever optaget på SSH-uddannelsen.

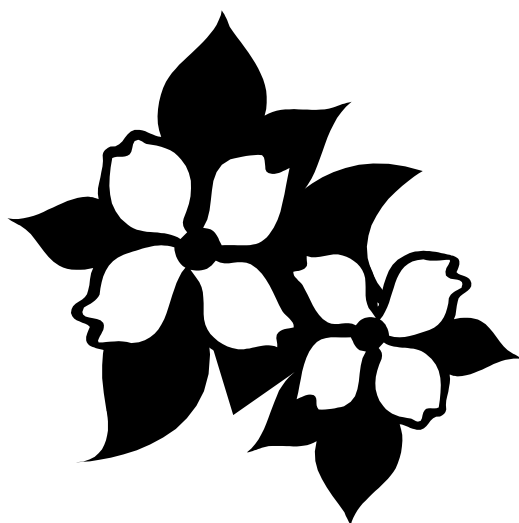
Et andet resultat af processen er at gruppen, også som en del af formålet, har taget initiativ til og arrangeret flere foredrag med efterfølgende debat. I efteråret var det Simisa Terzic Kroatien, som er souchef på en åben institution for unge kriminelle, som holdt et spændende debatoplæg: "Hvorfor er de så anderledes" hvortil lærere, praktikansvarlige og vejledere er blevet indbudt, foruden kommunernes sagsbehandlere og Sprogcentret, der var 30-40 personer. Senere på året blev afholdt en eftermiddag for lærerne, hvor vi Manu Sareen forfatteren til bogen: "Når kærlighed bliver til tvang" gav os et oplæg med baggrund i bogen. Den 27.01 havde vi igen indbudt alle implicerede parter til foredrag. Temaet var Mangfoldighed v. direktør for Foreningen af nydanskere – Torben Møller Hansen. Her deltog ca.40 personer, med efterfølgende debat.

Disse foredrags- og debataftermiddage mener vi, er medvirkende til at opfylde det formål, der drejer sig om at tilføre alle uddannelsens aktører etnisk smidighed i form af mere differentieret kommunikation, vejledning og problemløsning.

Samtidig håber vi, at der vil blive mulighed for en stadig dialog med vores samarbejdspartnere i form af at kunne tilbyde foredrag /debat mv., hvor alle bliver inviteret.

Den første del af vores formål: At elever af anden etnisk baggrund gennemfører uddannelsen til social- og sundhedshjælper således, at det efterfølgende vil være muligt for den enkelte elev at opnå varig ansættelse inden for social- og sundhedssektoren, kan vi kun håbe på vil blive opfyldt. Der må nødvendigvis gå nogle år, før det kan opgøres om dette er blevet opnået, men vi mener i projektgruppen, at gennem arbejdet med projekt er vi godt på vej. Vi har gennem de udvalgte kernepunkter i forhold til de foretagne interview og ikke mindst de efterfølgende analyser, bearbejdet ud fra udvalgte teorier medvirket til

at sætte fokus på problemstillinger. Samtidig peger vi fremefter og i perspektiveringen samler vi ideer til på hvilken måde, der kan arbejdes for at mindste problemer for elever af anden etnisk baggrund på uddannelsen. Disse ideer håber vi selvfølgelig meget på vil blive afprøvet og fundet brugbare af vore kolleger og andre implicerede parter.

8. Litteraturliste

- Udvidet vejledningsindsats for elever med anden etnisk baggrund end dansk på grundforløb og på social- og sundhedshjælperuddannelsen af Inge-Lise Bagge og Susanne Thomsen
Udgivet af Social-og Sundhedsskolen i Odense – 2002
- Multikulturel vejledning
Uddannelsesstyrelsens temahæfte nr. 2 - 2002
- Indslusningsforløb for flerkulturelle elever på sosu og pgu
Uddannelsesstyrelsens temahæfte nr. 6 – 2001
- Udvikling af personlige kompetencer i de grundlæggende social- og sundhedsuddannelser
af Vibeke Madsen – FOA –januar 2003
- Evaluering af personlig kompetencer i sosu – Vibeke Nielsen – Uddannelsesstyrelsens håndbogsserie nr. 8
- 2003
- Midt i fællesskabet – etniske minoriteter i sosu-uddannelserne
Hanne Dupont og Helle Jørgensen – Social- og Sundhedsskolen i Frederiksborg Amt
December 2001
- Indvandrere og arbejdsmarkedet – Mødet med de danske velfærdskultur
Rockwool fonden 2002 – Spektrum
Med fokus på siderne 15-24 + 133-154 +186-192
- Kultursensitiv vejledning – artikel fra RUEREVUE nr.1/2003
Bente Højer og Lone Sperschneider
- Andetsprogsdidaktik af Lars Holm og Helle Pia Laursen – Dansk lærerforening og forfatterne
- Fremtidens danskfag - Uddannelsesstyrelsens temahæfteserie 1
- Det flerstemmige klasserun af Olga Dysthe – Ad Notam Gyldendal AS, Oslo 1995
- Kulturel Kompetence – artikel af adjunkt Iben Jensen
- Socialisering og læring i det refleksive moderne- Jens Rasmussen. Ungepædagogers serie nr. b62,
København 1996
- Radikal og operativ konstruktivisme i pædagogiske teorier – Jens Rasmussen. Niels Jørgen Bisgaard. - -
Red Billesø og Balzer 3 udgave p 121-137
- En introduktion til Niklas Luhmans sociale systemer oversat af John Cederstrøm, Niels Mortensen og Jens
Rasmussen. Hans Reitzels Forlag. København p 7-23
- Psykologisk pædagogisk Ordbog – af Mogens Hansen, Poul Thomsen og Ole Varming Gyldendal 12.
udgave
- Introduktion til pædagogik-opdragelse, dannelse og socialisering. Red Finn Held og Flemming Olsen

9. Bilag

Resume af interviews med elever af anden etnisk baggrund

A.

1. Hvem er overhoved i din familie? (hvem bestemmer?)

”Det gør jeg selv, men jeg taler med mine voksne børn”

”Det er mig selv, jeg har kun mig og min mand, og vi er fælles, og beslutninger det er mig og ham, vi har respekt for hinanden”

”Selvfølgelig, det er min mand”

2. Hvem bestemte, at du skulle starte på social- og sundhedsuddannelsen?

”Det har jeg selv bestemt” – 4. Alle 4 udtaler at de har været i praktik/jobtræning på forhånd og vidste hvad de gik ind til. 1 har gået ekstra på VUC.

3. Hvad er/var godt ved at gå på sosu-uddannelsen?

”Jeg lærte noget om mig selv” - 3

” Om sundhedsforebyggelse og pleje af ældre, lærte om det danske samfund ”

”Identitet og tro på livet”

4. Hvad er/var svært ved at gå på sosu-uddannelsen?

”Engelsk var svært” -3

”At være sammen med klassekammerater var svært fx de unge, som taler meget om at gå i byen” - 1

”De skriftlige opgaver samt at formulere sig på dansk – 4

”Gruppearbejde - 3” ”Læreren burde bestemme grupper i hvert fald i starten”

B.

1. Fik du den hjælp, du havde haft brug for fra din kontaktlærer? Og Hvordan?

”Ja, jeg fik hjælp både fra lærere og kammerater” – 2. En nævner klassens miljø som dårligt,.

”Man bliver mobbet. De andre lader som de ord, der kommer ud af min mund, er luft. Der skal ikke to udlændinge i én klasse”

2. Fik du den hjælp, du havde brug for fra dine lærere?

Se B1

3. Fik du den hjælp, du havde brug for fra dine vejledere i praktikken?

”Ja, i anden praktik fik jeg en rigtig god vejleder, hun var hjælpsom og gav mange forklaringer”

”Man bliver mobbet. De andre lader som de ord, der kommer ud af min mund, er luft” Alle mennesker har deres stolthed uanset nationalitet.

”Jeg lærte af min praktiklærer: ”Nu skal du gøre det på den måde, du skal være stærk”. Hun gav tryk til at turde.”

4. Hvornår lærte du mest i teoriundervisningen?

”Efter jeg havde været ude i praktik var nogle ting nemmere at forstå” – 2. ”

”Det var lidt svært at arbejde i grupper. Jeg valgte mest at arbejde alene.”

”Skift mellem teori og praktik var godt”

”Jeg brugte uddannelsesbogen. Jeg kunne mere, end jeg troede på forhånd”

”Jeg lærte mest, når læreren talte, og jeg læste derhjemme. Jeg tror, jeg lærte mest i praktikken”

”Jeg har haft det godt i grupperne, Jeg hørte på de andre i gruppen, så snakker vi om det og på den måde, finder vi et samarbejde”.

5. Hvordan havde du det med at arbejde i grupper i teoriundervisningen?

Se 4

6. Hvornår lærte du mest i praktikundervisningen?

Se 4

C.

1. Forstod du de opgaver, du blev stillet i teoriundervisningen på skolen?

”Ja de fleste eller spurgte jeg mest læreren, men også de andre elever.” 4

2. Forstod du de opgaver, du blev stillet i praktikken og kunne du løse dem?

”Ja, ellers spurgte jeg fx borgerne”

”Det var svært og nyt for mig. Jeg kan ikke udtrykkene, bliver nervøs.”

”Ja, de var meget klare, jeg kunne jo se eller spørge borgeren, hvad jeg skulle hjælpe med.

”Nogen gange var det svært, at sig nej til borgeren. Det er nyt for mig at borgeren skulle gøre nogle ting selv. Det var spændende at få borgeren til at gøre noget, borgeren blev glad bagefter, og det blev jeg også”

3. Hvordan forstår du ”Ansvar for egen læring”?

”Ansvar for kolleger, ansvar for det hele faktisk, ansvar for, hvordan man er, og for de mennesker, man arbejder sammen med, og det er hele livet. ”

”Vi respekterer hinanden mere i mit land , i Danmark løser de deres egne problemer”

”Jeg har forstået det på den måde, at når du skal lære en ting, så skal du udføre det. Hvis du ikke får udført de ting, som du lærer, så har du ikke ansvar. Hvis du har ansvar, så får du udført det, så får du det sat fast i dit hoved.”

” At det er mig som skal sørge for at lære det, der skal læres, og at jeg skal bruge min uddannelsesbog, selv om det er svært. Det var meget svært med uddannelsesbogen i starten, jeg kunne ikke forstå, hvad jeg skulle med den. Jeg har ikke lært at skrive om mig selv, der hvor jeg kommer fra er det læreren (der bestemmer), jeg tænker tit, at det kan jeg ikke skrive, hvad hvis andre synes noget andet. Men jeg tror, det har givet en tro på mig selv. Jeg tænker også, at jeg skal passe skolen og mine lektier.”

D.

1. Hvad forstår du ved god omsorg?

I forhold til din familie?

”Det er kærlighed og tænke på hinanden og hinandens sundhed ”.

Det er kærlighed til familien, mand og børn, borgeren kan jeg holde af. Ikke alle borgere, men de skal have omsorg alligevel”

I forhold til at være social- og sundhedshjælper?

”Borgerne skal du også give omsorg, men du skal ikke gå så dybt ind i det. At give dem hvad de har brug for af hjælp og at støtte. At vise respekt, Det er værdifuldt for os alle sammen. Det er omsorg, er det forkert eller hvad?”

”Jeg forestiller altid mig selv i deres situation.”

Professionel omsorg: ”At have respekt, ikke tvinge, hjælpe give et knus, have faglig viden og forståelse, ikke behandle borgerne som børn.” (2)

E.

1. Var de krav der blev stillet til dig i uddannelsen rimelige?

”Ja, det var de,. (2)

Tænker på at læse til SSA (1)

”Rimeligt nogle gange. Jeg har hele tiden usikkerheden i mig”

Resume af interview af praktikvejledere, der har deltaget i at uddanne elever af anden etnisk baggrund end dansk

A.

Hvad er/var godt ved at vejlede elever af anden etnisk baggrund end dansk På SOSU-uddannelsen?

”Eleverne er meget forskellige, ligesom vi er. De er meget interesserede i at lære. De er pligtopfyldende og omsorgsfulde over for borgerne”. De gør nogen gange tingene på en anden måde, jeg kan godt lære noget en gang imellem”

2. Hvad er/var svært ved at undervise/vejlede elever af anden etnisk baggrund end dansk på sosu-uddannelsen?

”Deres holdning til vores plejecenterform er det vigtigt at prøve at bearbejde (de er uforstående overfor, at de ældre sendes væk fra familien) ”

”Det sprogmæssige kan være svært, der kan være misforståelser i kommunikationen. Man bruger mere tid og flere ressourcer.”

”De siger ikke altid, hvis de ikke har forstået, hvad, der bliver sagt”

”Det er også svært når de viser så tydeligt i deres mimik, hvad de ikke kan lide”

B.

1. Følte du, at du kunne give eleverne den optimale opbakning?

”Nej der er ikke tid. Tid, tid, tid.”

” Ja. Det synes jeg godt, at jeg kan, men det tager længere tid at lære de piger at kende” ”Ja, sammen med en anden vejleder, men det er besværligt, for det hele skal skæres ud i pap og

vises. Man skal have ekstra ressourcer og tålmodighed, og man skal have lyst til, at være deres vejleder”

2. Tog elever ansvar for egen læring?

”Ja, helt klart”

”Det synes jeg de gør og der er uddannelsesbogen, den er et godt redskab både for vejleder og elev”

”Ikke så meget i starten, men så tog hun sig sammen, Hun forstod ikke altid, hvad vi talte om. Det var meget svært”

3. Hvordan oplevede du elevernes sociale kompetence?

”Hun er meget humoristisk, hun smiler og snakker og er meget med hvis vi har kaffepause. Hun går med i det sociale”

”Hun var meget omsorgsfuld, hun sagde, at hun havde det godt i slutningen”

”De sociale kompetencer er OK hos borgerne og de pårørende, men det er sværere i gruppen, ofte siger de ikke ret meget”

4. Hvordan fik eleverne mulighed for at anvende viden og erfaringer fra tidligere tid?

”Husligt arbejde og plejeopgaver i forhold til familien”

”En havde uddannelse som frisør og fik lov til at bruge denne i et vist omfang”

C.

1. Hvordan fungerede eleverne i forhold til de opgaver, der blev stillet i praktikken?

”Gav udtryk for, at hun ikke havde lært noget i praktik 1.”

”Der var de positive og gik til opgaven med ”krum hals” og fulde af forventning”

”Med lidt vejledning og sund fornuft gik det gik det efterhånden godt”

D.

1. Hvordan viste elever omsorg i sine handlinger?

”Ved fx at gå meget op i kost og servere vand med is under hedeølgen”

”De er meget omsorgsfulde og meget bevidste om, hvordan borgeren har det og er gode til at melde forandringer tilbage”

”Jeg har oplevet, at de kan have svært med at bede borgeren om at gøre det han selv kan”.

”Jeg tror, at de har større respekt for ældre”

E. Var de krav der bliver stillet til eleverne i uddannelsen rimelige?

”Ja, det mener jeg jo. Vi skal tænke over, hvilke opgaver de får, men de skal også selv sige fra eller bede om evt. hjælp.”

”Ja, men de skal bare kunne noget dansk sprog”

”Ja, vi arbejdede ud fra målene, og hun opnåede alle mål”

Resume af interview - undervisere til elever af anden etnisk baggrund end dansk (Elever der er færdiguddannede)

A.

1. Hvad er/var godt ved at undervise/vejlede elever af anden etnisk baggrund end dansk på sosu-uddannelsen?

”Det er godt at, de bibringer et endnu bredere spektrum af erfaringer og synsvinkler, så det vi hele tiden siger til eleverne, at man kan se tingene på mange måder, der er ikke én rigtig løsning. De bidrager med noget positivt i uddannelsen”

”De gav klassen noget, en ekstra dimension fra deres kultur, hvor de kunne bidrage med, hvor vi kunne drage nogle ting ind: kulturelt ældre forsorg set med forskellige øjne.”

”Jeg omlevede en anden form for kreativitet”

2. Hvad er/var svært ved at undervise/vejlede elever af anden etnisk baggrund end dansk på sosu-uddannelsen?

”Det kommunikative – sproget - var svært. De havde svært ved at forstå og svært ved at udtrykke sig. Nogle var meget tilbageholdende og passive, og det var svært at forstå at vi gør tingene på en anden måde. Det var svært, hvis nogen af vores danske elever siger at de ikke vil arbejde i grupper med nogen af anden etnisk baggrund. Nogle begreber kender de slet ikke”

”Deres forståelse af det danske samfund, det som vi andre har underforstået hele tiden, den kultur kender de ikke, og den ligger til grund for værdisættet på uddannelsen. De kommer fra autoritære skolesystemer. Det er svært at acceptere, at lærerne ikke sidder inde med facit”

B.

1. Følte du, at du kunne give eleverne den optimale opbakning?

”Nej, det føler jeg slet ikke at jeg kan. Det er der ikke tid til, og hvis jeg skal koncentrere mig om deres behov, så går det helt sikkert ud over de danske elevers behov.”

”Jeg prøvede men...nu vi snakker om elever af anden etnisk baggrund, så er de jo lige så forskellige, som alle andre, har lige så forskellige personlighed”

2. Tog elever ansvar for egen læring?

”Altså de udvikler sig i den rigtige retning. De vil frygtelig gerne gøre som læreren siger, deres styremål det er jeg skal være en dygtig elev”, og så vil læreren ikke sige, hvad vej de skal gå, det frustrerer dem. Men det sidder meget dybt i dem, at læreren sidder med svaret, og så vil vi bare ikke sige det.”

”Ja, men jeg synes ikke, man kan sige det under et. Der er nogen, der har været gode til det, og der er nogen, som har været ligesom de danske elever, det er ligeså forskelligt”.

3. Hvordan oplevede du elevernes sociale kompetence?

”Igen vil jeg sige, at det er forskelligt, nogle har sproglige problemer, og det spiller ind.”

”Jeg oplever dem som meget indstillet på at give til fællesskabet. De vil gerne være omsorgsfulde over for de etniske danskere, hvis de får lov”.

”Elever med anden etnisk baggrund danner fællesskaber, og de drager omsorg for hinanden, uanset hvilket land de kommer fra, de er meget omsorgsfulde, og det har ikke noget med nationalitet at gøre”.

”Jeg synes, de havde en vældig udviklet social kompetence, jeg ved ikke nødvendigvis, om vi kan snakket om et ekstra gen, det tror jeg ikke, men de er tættere på den kultur, hvor man tog sig af sine egne”.

4. Hvordan fik eleverne mulighed for at anvende viden og erfaringer fra tidligere tid?

”Vi har jo prøvet at drage det ind i hvert fald, og det mener jeg kun kan være, at man ser det fra en vinkel mere”.

”Det synes jeg faktisk, at jeg prøvede, at være opmærksom på at inddrage, også for at give et mere nuanceret billede af familiemønster, og hvordan man hjalp hinanden.”

”De bruger jo deres erfaring, som for flygtningenes vedkommen handler om kriser og sorg, men den del af deres erfaring, der handler om, hvordan det er den rigtige måde at sørge for ældre, det med at man tager de ældre hjem til familien, det strider jo mod danskernes opfattelse af den eneste og rigtige måde, og det strider imod det som de uddanner sig til – en offentlig ældreomsorg.”

C.

1. Hvordan fungerede eleverne i forhold til de opgaver, der blev stillet i teoriundervisningen på skolen?

”Hvis jeg tænker på dansk, er der mange, mange ord der ligger på et sprogligt højt abstraktionsniveau. Og det er lige så svært, at forstå det faglige stof, for i virkeligheden, er det også på et meget højt sprogligt niveau.”

”Meget forskelligt, nogen gange var der nogen ting og opgaver, som var ret vanskelige. Men jeg synes og, at de havde en utrolig arbejdsiver og gik i gang med noget, som eller godt kunne være vanskeligt.”

D.

1. Hvordan viste elever omsorg i sine handlinger?

”Jeg synes, at mange af vores elever i den her gruppe, er opmærksomme på nogle nære ting og kan give udtryk for det og kan formulere, det måske lidt anderledes end vores, noget vi tager for givet og egentlig har svært ved at sætte ord på, der er flere i den her gruppe, der er gode til at sætte ord på og gode til noget med indlevelse, men igen det kan ikke siges så firkantet.”

”Det kan jo godt være, at vi har forskellig måde at tænke omsorg på.”

”Generelt er eleverne af anden etnisk baggrund mere opmærksomme på andres behov, lige meget hvad de gør. De er også opmærksomme på, om de er en belastning for gruppen pga. de problemer, de har. Der er forskel på de danskfødte unge elever af anden etnisk baggrund og flygtninge, som generelt er meget mere opmærksomme på følelsesmæssige behov.”

E.

a. Var de krav der bliver stillet til eleverne i uddannelsen rimelige?

”De er jo rimelige på den måde, at den uddannelse er god at tage hvis man skal fungere som SSHer.”

”Det spekulerer jeg meget på for tiden. Hvad det er for nogen krav, og hvad der er relevante krav for vores elever”

”Men jeg synes, der er noget, man lærer også af elever med anden etnisk baggrund, det er at blive mere præcis, konkret med nogen ting.”

”Der er noget med det engelske, lad dem dog koncentrere sig om det danske.”

